

Szent István Egyetem
Gödöllő
Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés tézisei

SZELEKCIÓ, VERSENY ÉS KOCKÁZAT A GAZDASÁGI EVOLÚCIÓ FOLYAMATÁBAN
-
**BIZONYTALANSÁG ÉS KOCKÁZATVÁLLALÁS VIZSGÁLATA FELSŐOKTATÁSI
HALLGATÓK KÖRÉBEN**

Csorba László

Gödöllő

2017

**A doktori iskola
megnevezése:**

Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága:

gazdálkodás és szervezéstudományok

vezetője:

Prof. Dr. Lehota József DSc

egyetemi tanár

Szent István Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Üzleti Tudományok Intézete

Témavezető:

Prof. Dr. Hámori Balázs DSc

egyetemi tanár

Budapesti Corvinus Egyetem

Közgazdaságtudományi Kar

Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszék

Prof. Dr. Makó Csaba DSc

professor emeritus

Szent István Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézet

.....

Az iskolavezető jóváhagyása

.....

A témavezető jóváhagyása

.....

A témavezető jóváhagyása

Tartalom

1	Előzmények, a kitűzött célok.....	4
1.1	A téma időszerűsége és jelentősége	4
1.2	A vizsgálat célkitűzései	7
2	Anyag és módszer.....	8
2.1	A kísérlet témakörei (TK) és a hipotézisek (H).....	8
2.2	A kísérlet felépítése	9
3	Eredmények.....	11
3.1	Két szempont szerinti csoportelemzés.....	11
3.2	Három szempont szerinti csoportelemzés	12
3.3	A szelekció/verseny nem vállalása, az önszelekciót gyakorló hallgatók jellemzői c. témakör elemzése.....	14
3.4	A hallgatók kockázatvállalási portfóliója c. témakör elemzése.....	17
3.5	Azoknak a hallgatóknak a jellemzői, akik a vizsgán elsőre sikert érnek el c. témakör elemzése.....	21
3.6	Sikeresség a következő versenyfordulóban, azaz az ismételt vizsgán c. témakör elemzése	25
3.7	Új és újszerű tudományos eredmények	30
4	Következtetések és javaslatok.....	32
5	Értekezés témaköréhez kapcsolódó tudományos publikációk	34

1 Előzmények, a kitűzött célok

1.1 A téma időszerűsége és jelentősége

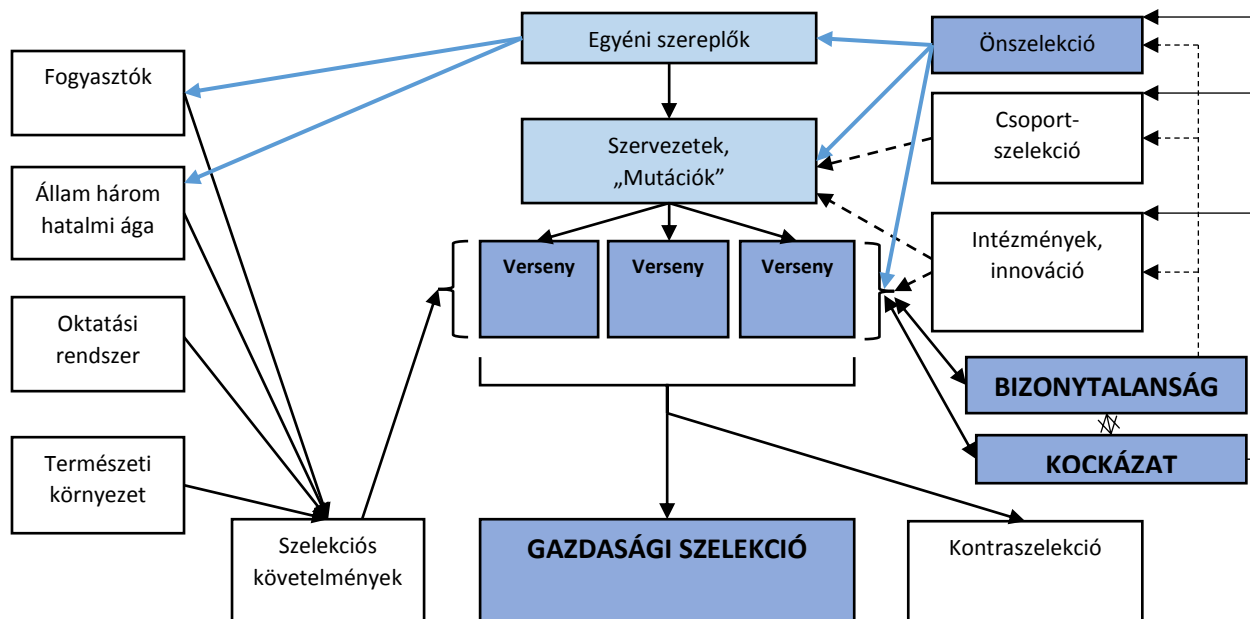
STIGLITZ és GREENWALD (2014) szerint azok az országok lehetnek a jövőben sikeresek, vagy relatíve sikeresebbek, melyek képesek a *gazdasági evolúció fő problémáit enyhítve megteremteni és fenntartani a társadalom alkotó- és tanulási képességeit*. Álláspontjuk szerint a gazdasági evolúció hatékonysága ellen dolgozik:

- I. Amennyiben a *profitot kizárólagos szelekciós kritériumként*, a megfelelőség kizárólagos mércéjeként alkalmazzák;
- II. Amennyiben a szereplők *tervezési időhorizontja rövid*;
- III. Amennyiben a gazdasági *verseny már rövid távon eldőlhét*;
- IV. Amennyiben a negatív externália-kibocsátók, azaz az *irracionális bőség haszonélvezői tartós evolúciós előnyhöz* juthatnak.

A túlélés minél jobb kondíciói relatíve egyre több lehetőséget biztosítanak a gazdasági szereplő számára a saját további „génmódosítására”. A versenynek ehhez a fejlődéshez kell támogató közeget biztosítania (1. ábra). Egyértelműen, felismerhetően meg kell mutatkoznia azon tevékenységi mintának, mely a releváns követelményeket a leginkább kielégíti. Ehhez viszonyítva minden szereplőnek képesnek kell lennie arra, hogy megítélje a saját tevékenységi mintázatának megfelelőségét. Az „élenjáró” tevékenységi minták eltanulására kedvező feltételeket kell biztosítania a versenynek, miközben inspirál és motivál nem csak a másolásra, de az elsődleges innovációkra is. A verseny ugyanakkor természetesen elsősorban rövidlátó, de a rövid távra berendezkedő versenyintézmények kedvező esetben képesek az érintett szereplői kör hosszú távú túlélését, fennmaradását is garantálni. Ebben természetesen kulcsszerepe van a fogyasztóknak is, akik döntéseikkel ténylegesen értékelik a gazdasági szereplők erőfeszítéseit. A fogyasztói magatartásra, a tudatosság jellemzőire viszont korunkban döntő hatást gyakorol az oktatási rendszer.

A releváns bizonytalanság és a kockázati mértékek alapvetően befolyásolják azt, hogy a szereplő egyáltalán részt kíván-e venni a versenyben. Melyik közösségnek, iparágak, piacnak kíván tagja lenni, milyen tevékenységi mintázatot kíván alkalmazni. A megfelelő intézményrendszer a verseny esetében is olyan mértékűre csökkenti a bizonytalanságot, hogy a szereplők inkább választják a próba általi tanulás lehetőségét, mintsem önszelekciót gyakorolva kíséreljék meg – esetleg – a tudásbővítést. A kockázatok melyek jellemzőit a szereplők – jól-rosszul – figyelemmel kísérik, ugyancsak a tudásbővüléssel jelentősen csökkenthetőek. Másrészt egy relatíve hatékony tagokból álló, így relatíve nagyobb tartalékokkal rendelkező közösség a kockázatok negatív következményeit is jobban képes enyhíteni. Márpedig a bizonytalanság és a kockázat a versenyben szimultán tevékenykedő, folyamatosan megújuló közösségben szintén természetes adottság, ezeket kiiktatni nem lehet, nem szabad. Ugyanakkor arra törekedni kell, hogy a szereplői bizonytalanság és a releváns kockázati mértékek megfelelő szereplői aktivitást eredményezzenek.

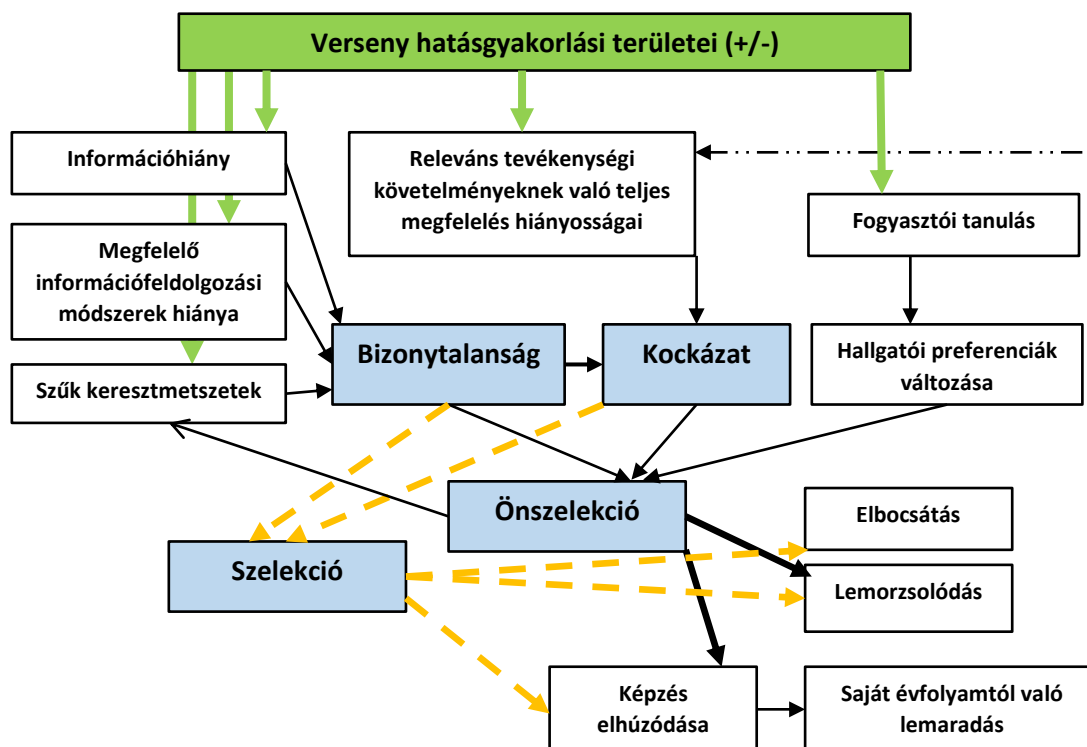
Amennyiben a verseny intézményrendszerét teljesen kiürítjük, rövid távon sem marad más, mint szelekció. A „tisztá szelekció” nagy bizonytalansággal és kockázatokkal jár együtt. A követelményeknek való megfelelés, illetve nem megfelelés azonnali következményekkel jár. A kedvezőtlen adottságú szereplőt, illetve a kedvezőtlen mintázatot nagyon rövid időn belül kiszorítják a követelményeknek jobban megfelelők.

1. ábra Fogalmi térkép: A verseny, a szelekció, a bizonytalanság és a kockázat összefüggésrendszere

Az oktatás stratégia szerepet tölt be egy gazdaság, egy társadalom működésében. Az oktatás alapvető befolyással bír a szelekciós kritériumok meghatározódása terén. Egyszerre képi a jövő fogyasztóit, dolgozóit, vezetőit, törvényhozóit, bírait, választópolgárait és családfenntartóit. Az oktatási tevékenység mint szolgáltatás specifikuma az, hogy a tanulók egyszerre tekinthetők vevőnek, egyszerre a szolgáltatás „nyersanyagai”, és egyszerre közreműködő személyek, ilyen módon partnerek. Hazánkban 16 éves korig van tankötelezettség, tehát eddig az életkorig egyfajta kényszer is érvényesül a szolgáltatás igénybevételére vonatkozóan. Az oktatási rendszeren belül minden szint fontos, de a jövő „értelmisége” utánpótlása szempontjából a felsőoktatás a legfontosabb. A felsőoktatást nem érinti a tankötelezettség, ráadásul felnőtt emberként veszik igénybe a hallgatók, akik autonóm módon hozhatnak döntéseket. E döntésekben természetesen keverednek a vevői és a partneri szempontok. Egy, a gazdaság és a társadalom fejlődési igényeit megfelelő szinten kiszolgáló felsőoktatási rendszer olyan viszonyokat képes hallgatói számára teremteni és fenntartani, ahol döntéseik, s ezek nyomán tevékenységük megfelelő összhangban van a képzési célokkal.

A statisztikai hipotézisvizsgálathoz hasonlóan a felsőoktatási rendszer is alapvetően kétféle hibát, hibás teljesítést követhet el. Olyanok is sikerrel elvégezhetik tanulmányaikat, akik valójában erre nem lennének méltók. Másrészt olyanok is idő előtt elhagyják a képzést, akik valójában érdemesek lennének tanulmányaik folytatására, a diploma megszerzésére. A képzés elhagyása kétféle módon következhet be (2. ábra). Az intézmény kirostálja a hallgatót, majd elbocsátja, vagy a hallgató saját döntése – amely mögött, ha van is kényszer, az nem az oktatási intézményé – alapján nem folytatja tanulmányait. Tehát a szelekció, vagy az önszelekció áldozatává válik. Mindkét esetben valószínűleg nem ritka az, hogy a hallgatónak valójában helye lett volna a végzősök között.

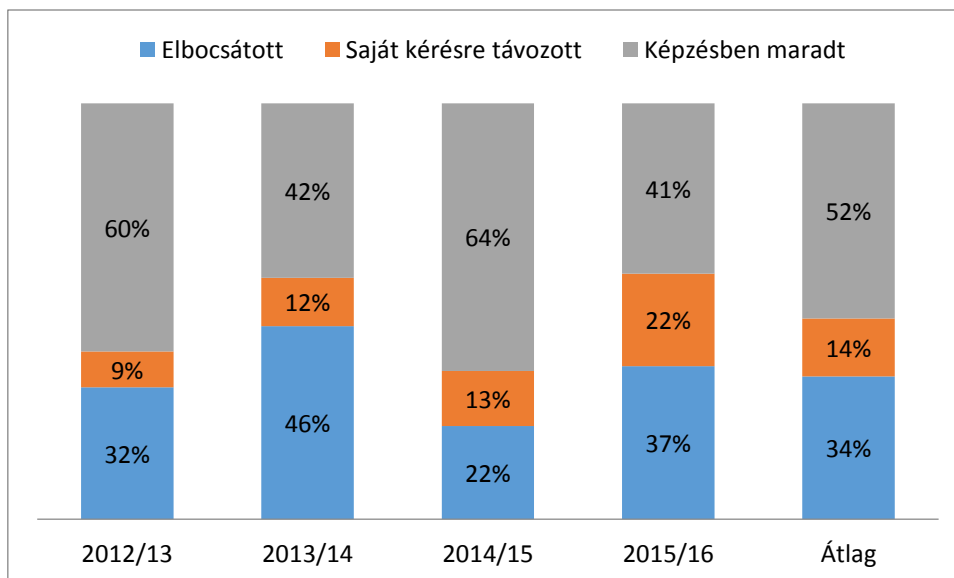

2. ábra: Fogalmi térkép: Szelekció és önszelekció egy felsőoktatási intézményben

A hazai felsőoktatási számonkérésben jellemzően alig jelenik meg a verseny, a hallgatók kevés versenyintézménnyel találkozhatnak. Nehezen azonosíthatják be az élenjáró tevékenységi mintázatok hordozóit, azok tevékenységi jellemzőit. Így nehézkes e minták eltanulása, szétszóródása. A saját jellemzők hatékonysági értékelése, viszonyítása is nehéz, általában hiányoznak a rangsorok, összevetések. A vizsgáztatási gyakorlat, ha nem is célzatosan, de nagyon sok szubjektív elemet hordoz, ami tovább növeli a hallgatói bizonytalanságot, illetve a vállalni kényszerült kockázatok mértékét. Mindezek is felelősek azért, hogy általános, hogy egy-egy tárgyból meg sem kísérlik a vizsgát a hallgatók, sok esetben nem vállalják az ismételt vizsgát, esetleg tanulmányaikat is félbehagyják. A vizsgáztatási gyakorlatban egyes versenyintézmények bevezetésének hatása csökkentheti a hallgatói bizonytalanságot, illetve a vállalni kényszerült kockázatokat.

Az egeri Eszterházy Károly Főiskolán az elmúlt 4, már lezárt tanév (2012/13, 2013/14, 2014/15, 2015/16) átlagában azoknak a hallgatóknak az aránya, akiket vizsgalehetőségeik sikertelen kihasználását követően a tanévre beiratkozottak közül el kellett az intézményből bocsátani, 25% volt. További 10% saját kérésére távozott az intézményből. Ez összesen 35%-os lemorzolódási arányt eredményezett. A karok között azonban lényeges eltérés mutatkozott. A Természettudományi Kar hallgatói között volt a legnagyobb az elbocsátottak aránya: 34% (3. ábra). Saját kérésre további 14% távozott. A kar tehát évről évre elveszti beiratkozott hallgatóinak felét. Ez súlyos probléma mind az intézmény, mind a hallgatók és családjaik, mind közvetve az egész régió számára.

Érdeemes és fontos volt tehát annak vizsgálata, hogy miként viszonyulnak a Természettudományi Kar hallgatói a bizonytalansághoz és a kockázathoz. Két olyan tényezőhöz, amely ha nem is kizárólagosan, de lényegesen befolyásolja mind a végleges, illetve átmenetinek szánt önszelekciót, mind a vállalt szelekció végeredményét.

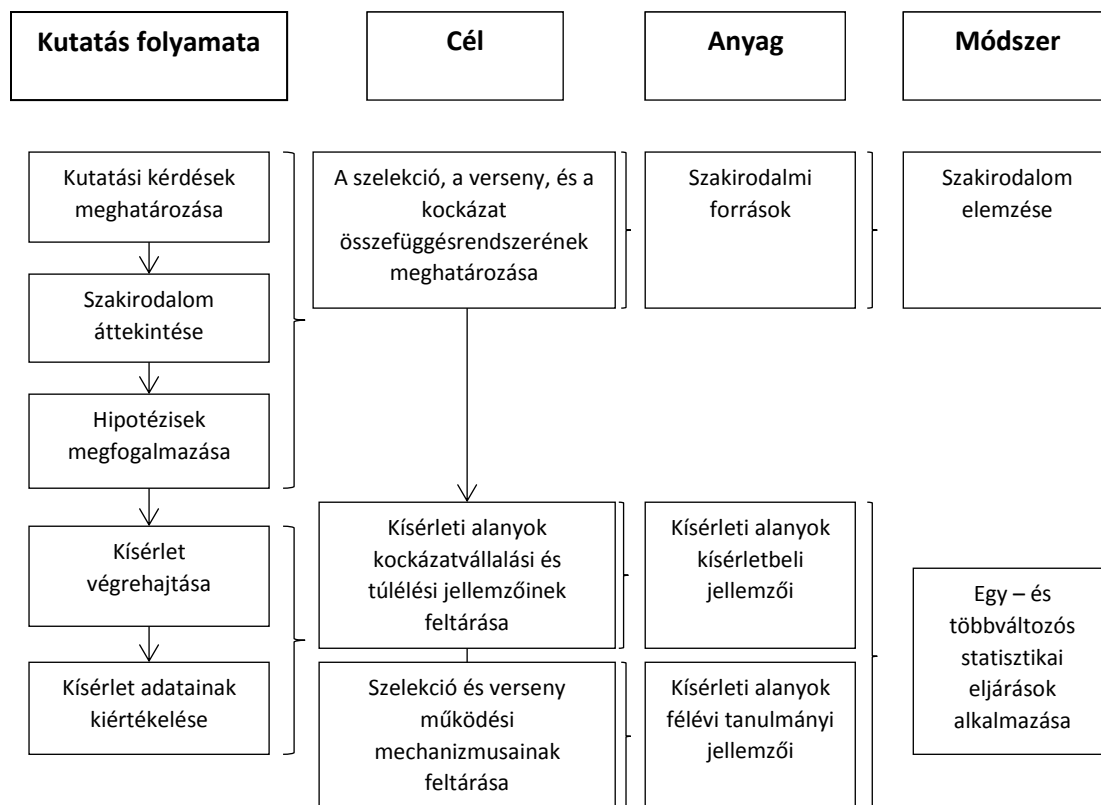
3. ábra Hallgatói lemorzsolódás az Eszterházy Károly Főiskola Természettudományi Karán 2012. szeptemberétől 2016. júniusáig [Forrás: Neptun adatok alapján saját szerkesztés]

1.2 A vizsgálat célkitűzései

Munkám során elsőként arra törekedtem, hogy a gazdasági verseny témáját megfelelő alapossággal áttekintsem. Ezt követően vált lehetővé az, hogy a gazdasági szelekció fogalmkörét bemutathassam. Majd a bizonytalanság és a kockázat fogalmkörét tekinttem át azzal a céllal, hogy rávilágítsak arra, e két tényező, illetve a hozzájuk való szereplői viszony alapvetően meghatározza a szereplői sikerességet a gazdasági szelekció, illetve verseny során. Végül primer kutatás révén kívántam a fenti elméleteket valós téthelyzetben tesztelni egy felsőfokú közgazdasági kurzus és vizsgái keretében.

Mindezek alapján az alábbiak váltak kutatási kérdéseimmé:

1. A gazdasági evolúció folyamatán belül milyen módon határolódik el a verseny a szelekciótól?
2. A gazdasági szelekció szempontjából milyen következményei vannak a verseny előli meghátrálásnak, illetve menetközben való feladásának, azaz an önszelekciónak?
3. A verseny során kik vállalnak nagyobb kockázatot, azok, akiknek aktuális versenypozíciói a leggyengébbek, vagy a legerősebbek?
4. Milyen jelentősége van a szereplői kockázatt vállalási stratégiának a verseny, illetve a szelekció szempontjából?
5. Valóban a gazdasági szelekció szempontjából eleve legerősebbnek tűnő szereplők tudnak a leginkább sikeresek lenni a versenyben?
6. Valóban a gazdasági evolúció szempontjából már eleve legjobb adottságokkal rendelkezők képesek élni a verseny adta tanulási lehetőségeivel, s ilyen módon versenyelőnyre, illetve evolúciós előnyre szert tenni?

4. ábra A kutatás folyamat, a meghatározott célok, a felhasználandó anyag és az alkalmazandó módszerek összefüggésrendszere [Forrás: saját szerkesztés]

2 Anyag és módszer

2.1 A kísérlet témakörei (TK) és a hipotézisek (H)

TK1: A szelekció/verseny nem vállalása, az önszelekciót gyakorló hallgatók jellemzői.

H1-a: Azok a hallgatók nem kísérlik meg a vizsgázást, akik a leggyengébb teljesítményjellezőkkel bírnak: kevés kreditet képesek egy félévben teljesíteni, de azt is gyenge tanulmányi átlag mellett.

H1-b: A félévben való *ismételt* vizsga elől azok a relatíve pozitívabb énképű hallgatók hátrálnak meg, akik a félévben elsősorban jó tanulmányi átlagot kívántak elérni, ugyanakkor a teljesített kreditek száma számukra másodlagos volt.

TK2: A hallgatók kockázatvállalási portfóliója.

H2: A kevesebb kreditet teljesítők vizsgázók szándékolt kockázatvállalási hajlandósága a „biztos” jelölések, míg a több kreditet teljesítőknél a látogatott előadások számában testesül meg.

TK3: Azoknak a hallgatóknak a jellemzői, akik a vizsgán elsőre sikert érnek el.

H3: A hallgatók, akik több előadást látogatva több ponttartalékra tesznek szert, nagyobb tudással is rendelkeznek, így már az első kísérletük sikeres – a szélsőséges eseteket kivéve – attól függetlenül, hogy a vizsgán milyen mértékű kockázatot vállalnak.

TK4: Sikereség a következő versenyfordulóban, azaz az ismételt vizsgán.

H4-a: Az ismételt vizsgán való sikerességhez a szakismeretek bővítésén túl a kockázatosabb eszközök lényegesen gyakoribb használata is szükséges.

H4-b: Az ismételt vizsgán leginkább a legjobb teljesítményjellemzőkkel bíró hallgatók képesek előbbre lépni, sikeressé válni.

2.2 A kísérlet felépítése

A vizsgán 100 darab tesztkérdésre kellett válaszolni. Annak érdekében, hogy a megfelelő tudás nélküli tippelés hatása minimalizálásra kerüljön a vizsgaeredményben, *kérdésenként 6 válaszlehetőség* került megadásra.

A hallgatók már a vizsgaidőszak előtt tájékoztatást kaptak arról, hogy *az ismételt vizsgákon is ugyanaz a tesztsor kerül alkalmazásra*. Ez annak az érdekében történt, hogy az ismétlésre kényszerülő, vagy azt vállaló hallgatók motiváltak legyenek a megismert kérdések helyes válaszainak *tanulás útján történő megtalálására, akár egymással való együttműködés útján is*. Alapesetben *a helyes válasz 2 pontot ért, így a 100 kérdés esetében összesen 200 pont volt szerezhető*. Az egyes érdemjegyek határai rendre 60, 70, 80 és 90 százalék voltak. A vizsgán ilyen módon szerzett pontokhoz többletpontként elszámolásra került az előadások látogatásával szerzett, előadásonként automatikusan megkapott 4-4, összesen 48 pont, valamint a kutatási kérdőív kitöltéséért általánosan kapott 21 pont.

A helyes válaszokra kapott pontszámokat a hallgató azonban – saját döntése szerint – növelhette is, melynek azonban megvolt a maga ára. Minden kérdés esetében ugyanis *a hallgatónak lehetősége volt arra, hogy mintegy megerősítse megjelölt válaszlehetőségét* abban a tekintetben, hogy nem tippelt, nem bizonytalankodott, hanem egyszerűen tudni vélte a helyes választ. A „*biztos?*” kérdésre elhelyezett egyetértő jelölés megléte esetén a hallgató immár nem 2, hanem *3 pontot kapott* akkor, ha helyes volt a megjelölt válaszlehetőség (5. ábra). Amennyiben viszont *helytelen, akkor a 0 pont helyett (-1) pontot szerzett* az adott kérdésnél. Akikben semmi kétség sem volt a megjelölt válaszlehetőség helyessége vonatkozásában, azok egy fokozott megerősítést is alkalmazhattak az „*ultra biztos?*” kérdésre válaszul, természetesen szigorúan önkéntes alapon. Amennyiben ugyanis az így megerősített alternatíva valóban helyesnek bizonyult, úgy nem a szokványos 2, hanem *6 pontot kapott* a kérdésre a hallgató. E megerősítés népszerűségének viszont kétségtelen határt szabott az, hogy *az „ultra” módon megerősített válasz helytelensége (-6) pontot jelentett* a hallgatónak.

1	A	B	C	D	E	F	Biztos? (-1;3) ☐	Ultra? (-6;6) ☐	-6	-1	0	2	3	6
2	A	B	C	D	E	F	Biztos? (-1;3) ☐	Ultra? (-6;6) ☐	-6	-1	0	2	3	6
3	A	B	C	D	E	F	Biztos? (-1;3) ☐	Ultra? (-6;6) ☐	-6	-1	0	2	3	6

5. ábra Feleletválasztás és megerősítés a vizsgalapon [Forrás: saját szerkesztés]

A 100 tesztkérdés pontozását tehát a hallgatók a saját tudásuk jellemzői, illetve kockázatvállalási hajlandóságuk szerint *testre szabhatták*. Saját döntésük szerint választhatták ki a megerősíteni kívánt válaszokat, bármelyiket, vagy mindegyiket, vagy akár egyiket sem megjelölve. Volt még egy lehetőségük a válaszok megerősítésén kívül, hogy esetlegesen kedvezőbb érdemjegyet szerezzenek. Ez az *osztályozási mód választása volt* (6. ábra).

A „*hagyományos*”, hazánkban megszokott osztályozási mód szerint a vizsgán szerzett pontok egy előzetesen kijelölt, rögzített sávhatárokat tartalmazó rendszer alapján határozzák meg a vizsga érdemjegyét. Ezek a sávhatárok esetünkben rendre 60, 70, 80 és 90 százalék

voltak, azzal, hogy a vizsgán szerzett pontszámokhoz többletként jelentkezett az előadás-látogatásra, illetve a kérdőív kitöltésére kapott maximum 48, illetve 21 pont.

Választott értékelési mód:			
Hagyományos	☐	Rangsor	☐
		Dupla 62%→3	☐
		Dupla 66%→4	☐
		Dupla 70%→5	☐

6. ábra Értékelési mód választása a vizsgalapon [Forrás: saját szerkesztés]

A másik választható osztályozási kategória a „rangsor” volt. Amelyik hallgató ezt választotta, annak osztályzata attól függött, hogy az aznap vizsgázó mintegy 100, összes pontja alapján növekvő sorrendbe rendezett hallgató közül melyik csoportban helyezkedik el. A legalább 60%, azaz elégséges szintet elértek 4 csoportba sorolódnak pontszámaik alapján. A legjobb ¼ jeles, a következő jó, a mögötte lévő közepes, a legalsó ¼ tagjai elégséges osztályzatot kapnak. A sáv-ponthatárok nem előzetesen meghatározottak, hanem a vizsgázók napi szimultán vizsgateljesítménye, valamint korábbi előadás-látogatási gyakoriságai által határozódnak meg.

További osztályozási alternatívát jelentettek a „dupla vagy semmi” jellegű konstrukciók. A „közepes vagy semmi” esetében 62 elért százaléktól csak közepes lehetett, míg az alatt megbukott a vizsgán, miközben a „hagyományos” vagy „rangsor” szerint is 60% elérése már eredményes vizsgát jelentett. Másrészt a „hagyományos” osztályozási mód esetében csak 70%-tól szerezhettek közepes érdemjegyet. A „jó vagy semmi” alternatíva választása esetén 66% eléréssel már biztos a jó érdemjegy, ugyanakkor 65% eléréssel még megbukik a vizsgázó. E konstrukciót mindazonáltal csak elhanyagolható mértékben választották.

A félévben 525 tanuló vette fel a tantárgyat, s – néhány időközben lemorzsolódó hallgatót kivéve – az ő félévi tanulmányi átlagaik, továbbá felvett, illetve teljesített kreditadataik is rendelkezésre álltak. Kutatási kérdőívet – amelyről részleteket lásd az alábbiakban – csak a vizsgán megjelent 408 fő töltötte ki. Közülük 120 fő két alkalommal is, mivel ők ismételt vizsgára kényszerültek, ugyanakkor meg is kísérelték azt, miközben 122 fő már nem.

A vizsgateszt kitöltését megelőzően a hallgatók egy 20 elemből összetevődő állítás-sorra reagálhattak *önmaguk általános megítélésére*, ún. *énképükre* vonatkozóan. Minden állításra egy négyfokozatú skálán kellett megjelölniük, mennyire értenek egyet az adott, mentális állapotokra vonatkozó állítással. A 20 állításból 15 pozitív és 5 negatív tartalmú volt. Az állítás-sor a Rosenberg-féle önértékelés-skála (ROSENBERG, 1965), az ún. *énhatékonyság-skála* (KOPP, SCHWARZER, JERUSALEM, 1993), valamint a Beck-féle depresszió kérdőív (BECK et al, 1961; RÓZSA, SZÁDÓCZKY, FÜREDI, 2001) alapján került meghatározásra.

A vizsgateszt kitöltését megelőzően a hallgatók egy 20 állításból összetevődő sorra reagálhattak a vizsgakezdekskor éppen fennálló „napi” mentális állapotokra vonatkozóan. Minden állításra egy négyfokozatú skálán kellett megjelölniük, mennyire értenek egyet az adott, mentális állapotokra vonatkozó állítással. A 20 állításból 10 pozitív és 10 negatív tartalmú volt. Az állítás-sor az ún. *STAI állapotssorongás-skála* (SPIELBERGER, 1975) magyar változata (SIPOS, SIPOS, SPIELBERGER, 1988) alapján került meghatározásra.

A vizsgahelyzet megélésére, illetve énképükre vonatkozó 20-20 kérdés megválaszolását követően a vizsgázók a bizonytalanságra és kockázatra vonatkozóan válaszoltak 18 kérdésre. E 18 zárt kérdés mindegyikénél 9 fokozatú skálán történt a válaszadás, annak érdekében, hogy kisebb eltérések is kimutathatók legyenek a válaszadók, illetve válaszaik vonatkozásában.

A 18 kérdésre adott válaszok elemzése révén kialakul egy bizonytalanságtűrési, kockázatvállalói profilja a vizsgázóknak. Azonban magában a vizsgadolgozatban is

kirajzolódik egy ténylegesen kinyilvánított profil, az éles vizsgahelyzetben való tényleges bizonytalanságtűrésről és kockázatvállalásról. E két profil összevetése önmagában is jelentős következtetések levonásához vezethet.

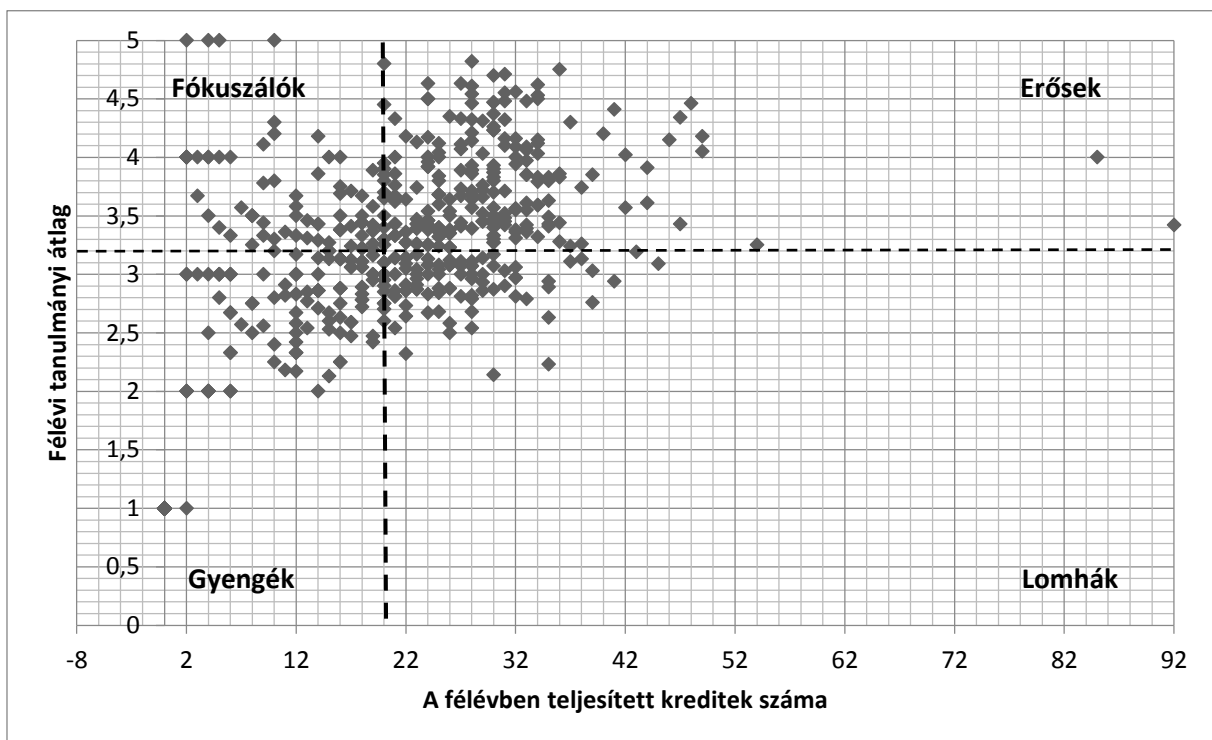
3 Eredmények

3.1 Két szempont szerinti csoportelemzés

A későbbi, énképi értékekre is építő háromdimenziós csoportelemzés (3D) felvezetéseként, illetve részbeni kiegészítéseként *a félévben teljesített kreditek száma*, valamint *a félévi tanulmányi eredmény* szerint került sor kétdimenziós csoportképzésre (2D) az alábbiak szerint (7. ábra).

A relatíve komoly teljesítményre képes hallgatók egyszerre teljesítettek viszonylag nagyszámú kreditet (legalább 23-at), s érték el a többiekhez képest jó tanulmányi átlageredményt (minimum 3,21-et). Ők a tanulmányilag valóban „Erősek” csoportja. Figyelemreméltó, hogy közülük a félévben kitűnő tanulók nem kerültek ki. Ezek szerint a kitűnő teljesítményhez kevesebb kredit teljesítésére volt szükség koncentrálni.

Mások ugyan viszonylag magas kreditteljesítést voltak képesek felmutatni, azonban tanulmányi átlageredményük nem haladta meg a 3,20 szintet. A mennyiség esetükben koránt sem párosult a minőséggel, ők a „Lomhák” csoportja.

7. ábra A 4 csoport tagjainak elhelyezkedése

Egyeseknek már csak kevesebb kredit teljesítésére volt szükségük, vagy tudatosan kevesebbet vállaltak annak érdekében, hogy erőforrásaikat koncentráltabban legyenek képesek hasznosítani. Ők legfeljebb 22 kreditet teljesítettek, de legalább 3,21 tanulmányi átlag mellett. Ők a „Fókuszálók” csoportja, akiknél vélhetően a tanulmányi átlageredmény – legalábbis rövidebb távon – elsőbbséget élvez.

Végül voltak, akik kevés kreditet teljesítettek, de azt is mérsékelt, 3,20 szintet meg nem haladó tanulmányi átlag mellett. Őket joggal nevezhetjük tehát a „Gyengék” csoportjának.

A négy alapszempont belső átlagai még azon dimenziók esetében is jelentősen eltérnek, melyek vonatkozásában azonos intervallum felett helyezkednek el. A Gyengék és a Lomhák egyaránt 3,21 alatti tanulmányi eredménnyel rendelkeznek, de a kevesebb kreditet teljesítő Gyengék átlagosan csak 2,32 értéket értek el, míg a Lomhák 2,92-t.

Az egyaránt 3,20 feletti tanulmányi eredménnyel rendelkező Fókuszálók – az összes kitűnő tanuló itteni léte ellenére is – 13 százalékponttal múlják alul (3,67), az Erőseket (3,80). Úgy látszik, hogy a kevesebb teljesített kredit valóban nem csak a szétaprózódást gátolva segíti a jobb tanulmányi eredmény elérését, hanem *egyben következménye is a kevésbé hatékony tanulási tevékenységnek.*

A Gyengék és Fókuszálók bár egyaránt kevés teljesített kredittel büszkélkedhettek, mégis a jobb tanulmányi átlagot elérni képes Fókuszálók átlagosan 50 százalékkal több kreditet teljesítettek (15 kredit). Mindeközben a nagyobb kreditteljesítő Erősek (29 kredit) és Lomhák (31 kredit) között nincs ilyen lényeges különbség, az a 2 kredit viszont a gyengébb tanulók Lomhák javára áll fenn. Itt tehát nyilvánvalóan nem kaphat megerősítést az a feltételezés, hogy a nagyobb kreditteljesítés és a jobb tanulmányi átlageredmény egymással kéz a kézben járnak. Ezért is indokolt a csoportképzés e két tanulmányi teljesítményi mutató alapján, mert valóban fontos különbségek hordozói, függetlenül attól, hogy ezek okok-e, vagy következmények.

3.2 Három szempont szerinti csoportelemzés

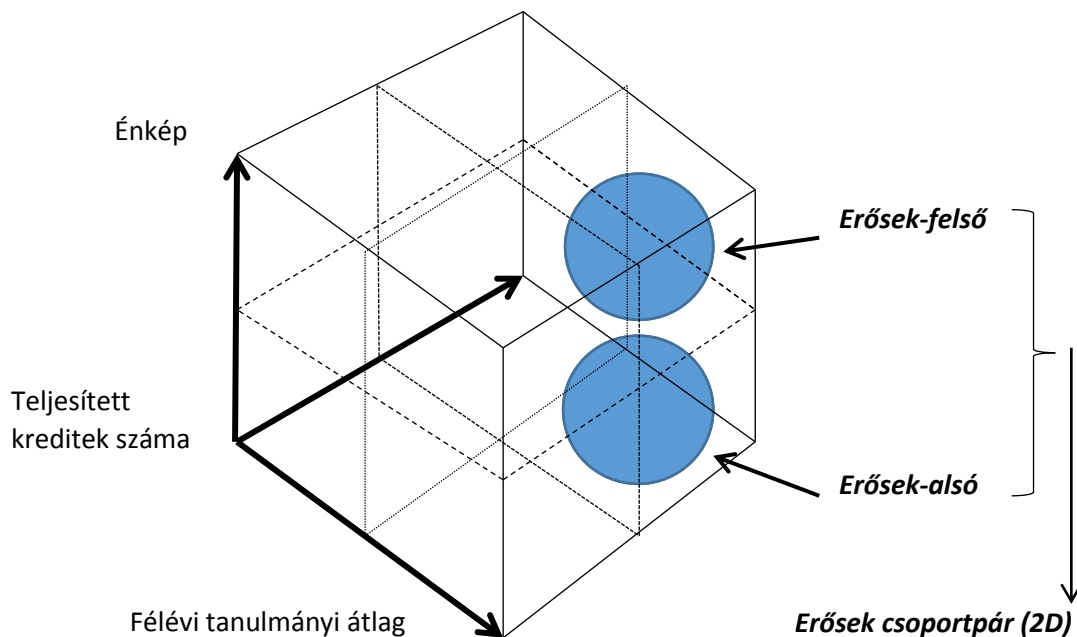
A kétdimenziós csoportalkotás a félév során teljesített kreditek száma (22 és annál kevesebb, illetve 22-nél több), valamint a félévi tanulmányi átlag (3,2 és annál kisebb, illetve 3,2-nél nagyobb) szerint történt. A kétszer két ismérv – mint azt az előző fejezetpontban láthattuk – 4 csoportot eredményezett: Gyengék, Fókuszálók, Lomhák, Erősek. E csoportképzésnek az volt az előnye, hogy általa lehetővé vált azon hallgatók elemzése is, akik felvették ugyan a vizsgált tantárgyat, de vizsgán meg nem jelenve kérdőívet és tesztlapot nem töltöttek ki.

Ugyanakkor a vizsgán megjelent hallgatók meglehetősen részletes pszichológiai tesztet töltöttek ki mind a napi mentális állapotukra, mind az általános énképükre vonatkozóan. A 18 – vizsgába nem beleszámító – közgazdasági jellegű kérdés elemzésékor az derült ki, hogy *az énképnek is meghatározó szerepe van,* illetve lehet a hallgatók *bizonytalanságtűrése, kockázatvállalása, abszorpciós kapacitása szempontjából.*

1. táblázat A 8 csoport kreditteljesítési, félévi tanulmányi átlagbeli, illetve énképi jellemzői

Csoport megnevezése	Teljesített kredit intervalluma	Tanulmányi átlag intervalluma	Énkép intervalluma	Résarány (% 408 főből)	Résarány a 4 (2D) csoportból
Gyengék-alsó	0 - 22	1 - 3,2	0 - 1,50	7%	(27%)
Gyengék-felső	0 - 22	1 - 3,2	1,51 – 3,00	19%	(73%)
Fókuszálók-alsó	0 - 22	3,21 - 5	0 - 1,50	5%	(28%)
Fókuszálók-felső	0 - 22	3,21 - 5	1,51 – 3,00	13%	(72%)
Lomhák-alsó	23 - ∞	1 - 3,2	0 - 1,50	6%	(40%)
Lomhák-felső	23 - ∞	1 - 3,2	1,51 – 3,00	9%	(60%)
Erősek-alsó	23 - ∞	3,21 - 5	0 - 1,50	11%	(27%)
Erősek-felső	23 - ∞	3,21 - 5	1,51 – 3,00	30%	(73%)

Így a vizsgán megjelent 408 hallgató esetén a csoportképzéshez célszerűnek mutatkozott az énképi jellemzők bevonása is (1. táblázat). A kétdimenziós csoportanalízissel való összevethetőség érdekében keretként *megtartásra került a korábbi 4 csoport*, de mindegyik megbontásra került az énkép dimenziója mentén. Az énkép vonatkozású kérdéssorozatra adott hallgatói válaszok egyszerű számtani átlagaként határozódott meg a hallgatói énképe. Ez számszakilag a (0,00 és 3,00) nyitott intervalluma felett vehette fel értékeit. Egyenlő osztályközöket képezve adódott az *1,50-es középső értékhatár*, mely még az alsó intervallum részét képezi. Az ettől nagyobb énképi értékkel rendelkező hallgatók kerültek a korábban már megismert 4 csoportból a felső kategóriába, míg az 1,50-et meg nem haladó értékkel rendelkezők az alsó kategóriába kerültek besorolásra. Így immár *8 csoport került kialakításra* (1. táblázat).

8. ábra A 8 csoport térbeli elhelyezkedése

Az így képzett 8 csoport tagszámai nem azonosak, hiszen hasonló jellemzőkkel bíró hallgatók elhatárolása volt a cél. Már a 4 alaps csoport kialakítása sem aszerint történt, hogy önkényesen kialakított határok mellett azonos létszámú csoportok kialakítására kerüljön sor. A 4 alaps csoport közötti *határok a tényleges elkülönülés szerint határozódtak meg*. Az énkép, mint többlet-dimenzió bevezetése során ilyen természetes elkülönítési lehetőség nem rajzolódott ki, így a lehetséges énkép-értékek felezési pontja adta meg a határt (8. ábra). Így az énkép szerinti ún. „Alsó tartományba” a hallgatók 29%-a került, míg a *pozitívabb énképű ún. „Felső Tartományba” 71%*. Ettől az aránytól lényegesen nem tért el a 4 (2D) alaps csoportból csak egy, a *Lomhák csoportpárja*, ahol a tagok 40%-a rendelkezett negatívabb énképpel. Az, hogy ez az átlagosan 29%-nyi hallgató, aki az alsó tartományban helyezkedik el, sok-e, vagy kevés, nem lehetséges eldönteni, hiszen referencia-adatok e vonatkozásban nem állnak rendelkezésre.

3.3 A szelekció/verseny nem vállalása, az önszelekciót gyakorló hallgatók jellemzői c. témakör elemzése

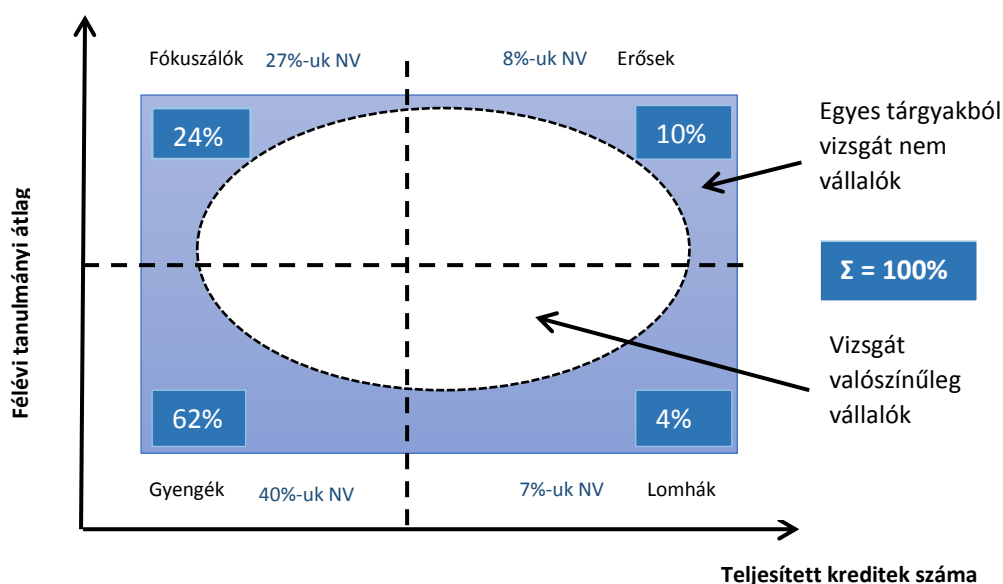
A Közgazdasági alapok tantárgyból *nem vizsgázókról* kizárólag a kétdimenziós csoportelemzés révén tudhatunk meg majd lényeges információkat. Az egyaránt jobb (3,20<) tanulmányi átlaggal rendelkező Fókuszálók és Erősek csoportjából a félévet *a leginkább jó tanulmányi eredménnyel* záró hallgatók (azonosan 3,81 és 3,81) voltak azok, akik a vizsgától végül is távolmaradtak (2. táblázat). Ugyanakkor ezen nem vizsgázók esetében a teljesített kreditek számát tekintve háromszoros az eltérés: Fókuszáló nem vizsgázók 10, Erős nem vizsgázók 29 kredit. A vizsgázók esetében ez a különbség csak kétszeres (15 és 31). A gyengébb tanulmányi eredménnyel bíró Lomhák és Gyengék csoportjai esetében viszont *pontosan a félévben mérsékeltebb tanulmányi eredményt elérni képesek* (2,89 és 1,78) *nem vállalták a vizsga megkísérlését*. Hasonló a helyzet a relatíve több kreditet teljesítő Lomhák és Erősek esetén is. A nem vizsgázó hallgatók nem teljesítettek érdemben kevesebb kreditet – Lomhák 29, Erősek 29 –, mint vizsgázó társaik (29 és 31), de a tanulmányi átlageredményük tekintetében nagyon markáns a különbség. A nem vizsgázó Lomhák csak átlagosan 2,89 tanulmányi eredményt tudtak felmutatni.

2. táblázat A 4 csoport kreditteljesítési, illetve félévi tanulmányi átlagbeli jellemzői

Csoport megnevezése	Teljesített kredit intervalluma	Tanulmányi átlag intervalluma	Átlag telj. kredit			Átlag tan. átlag		
			Σ	Vizsgázók	Nem vizsg.	Σ	Vizsgázók	Nem vizsg.
Gyengék	0 - 22	1 - 3,2	10	14	5	2,32	2,69	1,78
Fókuszálók	0 - 22	3,21 - 5	15	16	10	3,67	3,62	3,81
Lomhák	23 - ∞	1 - 3,2	29	29	29	2,92	2,92	2,89
Erősek	23 - ∞	3,21 - 5	31	31	29	3,80	3,80	3,81
Összesen:			21	24	9	3,17	3,35	2,52

Összességében megállapítható, hogy *a nem vizsgázó hallgatók* a vizsgált kategóriák szerint valamilyen szempontból – teljesített kreditek száma, vagy tanulmányi átlageredmény – *szélsőségesebbek, mint vizsgázó társaik* (9. ábra). A magasabb tanulmányi eredménnyel rendelkezők esetében (Erősek, Fókuszálók) a leginkább jobbak, mérsékeltebb tanulmányi eredmény szerint (Gyengék és Lomhák) a leginkább rosszabbak nem vállalták a vizsgát. Tehát a vizsgát nem vállalók jellemzően a saját kategóriájuk végletei. Hasonló a helyzet a teljesített kreditek esetén is. Az e kategória szerint relatíve jobb teljesítményt nyújtók (Lomhák és Erősek) felső szegmenséből kerültek ki leginkább a nem vizsgázók, míg a kisebb teljesítményt nyújtók (Gyengék és Fókuszálók) közül markánsan a legkisebb teljesítményt nyújtók maradtak távol a vizsgától.

Amennyiben a vizsgát vállalók, illetve attól távolmaradók csoportjaiban nézzük az egyes csoportok részesedését, úgy azt tapasztaljuk, hogy bár a *Gyengék* többsége (60%) vállalta a vizsgát, mégis *leginkább közülük kerülnek ki a vizsgát meg nem kísérlők* (62%). A nem vizsgázók között felül van még reprezentálva a Fókuszálók csoportja (24%) ami arra utal, sok esetben nem képességbeli, tanulási problémák állnak a vizsga meg nem kísérlése mögött, hanem egyszerűen taktikai szempontok. A Fókuszálók ugyanis jelentős mértékben pontosan annak köszönhetik magasabb tanulmányi eredményüket - valamennyi kitűnő tanuló is innen kerül ki -, hogy azon kreditek teljesítésére koncentrálnak, amelyek esetén jó jegyeket szerezhetnek.

9. ábra A vizsga nem vállalása, illetve nem vállalása és a 4 csoport

Ahol nem reális a jó jegy megszerzésének lehetősége, ott már a vizsgát sem vállalják. E taktikai jellegű motiváció jelenlétére utal a nem vizsgázó hallgatók esetében az is, hogy az Erősek csoportjából is 8% távol maradt a vizsgától, annak ellenére, hogy egyébként ők azok akik a legtöbb kreditet teljesítették, méghozzá relatíve magas tanulmányi átlag mellett.

A megmérettetés, a vizsga nem vállalása az önszelekció megnyilvánulása (3. táblázat). A kísérlet során is kirajzolódott, hogy egyesek azért döntenek az önszelekció mellett, mert úgy ítélik meg előzetesen, hogy a szelekció során alulmaradnának a fennálló követelményekkel szemben.

3. táblázat A vizsgázás vállalása és a 4 csoport

Csoport megnevezése	Fő	Résarány (525 fő)	Részesedés vizsgázókból (408 fő)	Részesedés nem vizsgázókból (117 fő)	Nem vizsgázók részesedése a csoportból (csoport=100%)
Gyengék	178	34%	26%	62%	40%
Fókuszálók	102	19%	18%	24%	27%
Lomhák	64	12%	14%	4%	8%
Erősek	181	34%	41%	10%	7%
Összesen:	525	100%	100%	100%	-

Mások azonban nem az esetleges meg nem felelés kockázata miatt gyakorolnak önszelekciót, hanem azért, mert összességében így – átmenetileg – kedvezőbb állapotokat érhetnek el, őrizhetnek meg. Akárhogy is, de az önszelekció révén mind a két motívum által érintettek számára közös következmény az, hogy a próbatétel, a vizsga elmulasztásával megfosztják magukat a tapasztalati tanulás lehetőségétől.

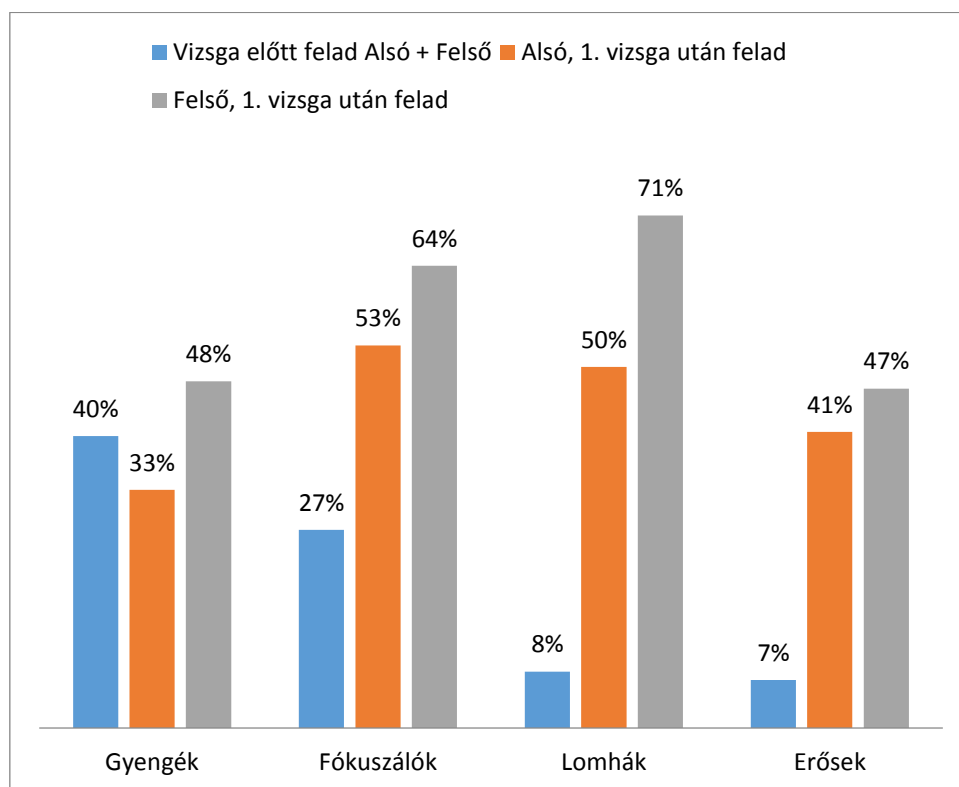
A H1-a hipotézist az elvégzett vizsgálatok alapján igazoltnak tekintem, amelynek értelmében azok a hallgatók nem kísérlik meg a vizsgázást, akik a leggyengébb teljesítményjellelmzőkkel bírnak: kevés kreditet képesek egy félévben teljesíteni, de azt is gyenge tanulmányi átlag mellett. Az ilyen teljesítményjellelmzők a Gyengék csoportjának a

sajátjai. Az elvégzett Khi-négyzet próba eredménye alapján ($p < 0,001$) 5%-os szignifikancia szint mellett **statisztikailag igazolható**, hogy a félév során teljesített kreditek száma, valamint a félévi tanulmányi átlageredmény szerint képzett négy csoporthoz való tartozás jelentős mértékben befolyásolja azt, hogy a hallgató a kísérletbeli tantárgyból megkísérli-e a vizsgázást.

Ugyanakkor, mint láthattuk, e csoporton belül is a „szélsőséges”, ebben az esetben a legkevesebb félévi kredit teljesítésére, illetve legalacsonyabb félévi tanulmányi átlag elérésre képes hallgatókat jellemzi ez az erős önszelekció. Nekik lényegében nincsenek kedvenc tantárgyaik, tanáraik, vizsgát csak akkor vállalnak, ha már nincs mód a további halogatásra, vagy olyan alacsonyak a követelmények, hogy még ők is képesek azoknak megfelelni.

Az első vizsgát megelőzően tehát legnagyobb arányban a Gyengék csoportpár tagjai gyakoroltak önszelekciót (40%) (10. ábra). Mivel a vizsgán meg nem jelenő hallgatók énképe nem kerülhetett felmérésre, így a vizsgát meg sem kísérő hallgatók esetében csak az adott csoportpárhoz való tartozás dönthető el a félévi tanulmányi jellemzőik alapján.

Az első vizsgát követően a sikertelen vizsgázók fele (120 fő) újra próbálkozott, másik felük (122 fő) nem vett fel újabb vizsgát a tárgyból. Ez az átlagosan 50%-nyi közbülső önszelekciós hányad azonban egyenlőtlenül oszlott meg a 8 csoport között. Figyelemreméltó módon a Gyengék-csoportpár tagjai voltak a legkevésbé – de egyáltalán nem elhanyagolható mértékben – hajlamosak a *közbülső önszelekcióra* (együtt átlagosan 44%).

10. ábra Az első vizsgát meg sem kísérők és a 4 csoport, illetve az első vizsga kudarcát követően nem ismétlő vizsgázók (a bukottak %-ban) és a 8 csoport

Minden csoportpár esetén az relatíve kedvezőtlenebb énképpel rendelkező csoportok rendre jelentősen kevésbé voltak hajlamosak feladni a további próbálkozást az első vizsga sikertelenségét követően (4. táblázat).

4. táblázat Vizsgasikeresség és élés az ismétlés adta tanulási lehetőséggel a 8 csoportban (összesen 408 fő)

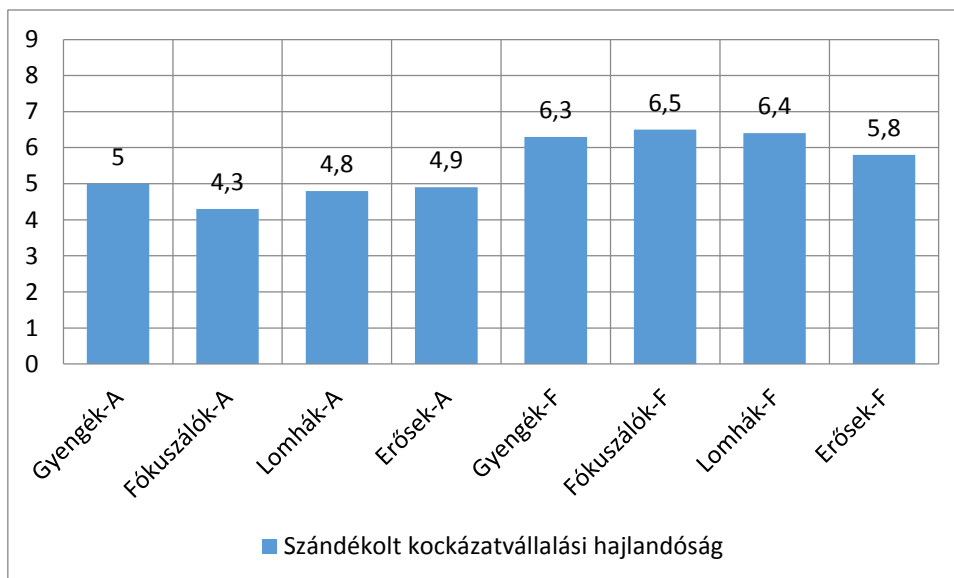
Csoport	Siker elsőre	Kudarccsere, feladta	Siker másodjára	Kudarccsere másodjára	Σ	Összes siker	Kudarccsere, de tanult belőle ¹
Gyengék-A	25%	25%	14%	36%	100%	39%	19%
Fókuszálók-A	29%	38%	10%	24%	100%	38%	13%
Lomhák-A	67%	17%	0%	17%	100%	67%	0%
Erősek-A	52%	20%	11%	17%	100%	63%	23%
Gyengék-F	23%	37%	10%	29%	100%	33%	13%
Fókuszálók-F	38%	40%	6%	17%	100%	43%	9%
Lomhák-F	40%	43%	6%	11%	100%	46%	10%
Erősek-F	50%	24%	11%	15%	100%	61%	23%

A H1-b hipotézis, amely szerint a félévben való *ismételt* vizsga előtt azok a relatív pozitívabb énképű hallgatók hátrálnak meg, akik a félévben elsősorban jó tanulmányi átlagot kívántak elérni, ugyanakkor a teljesített kreditek száma számukra másodlagos volt, nem igazolódott. Az ismételt vizsga előtt ugyan valóban a relatív pozitívabb énképpel rendelkező hallgatók tértek ki, de nem egy magasabb átlag reményében – a gondot okozó tantárgytól való szabadulási eljárás keretében –, amely a Fókuszálók csoportjára volt jellemző. A legnagyobb mértékben közbülső önszelekción gyakorló Lomhák csoportpár tagjai ugyanis átlagosan nagyszámú kreditet teljesítenek, de erőforrásaikat az első vizsgára összpontosítják. Ők, kiváltképp a pozitívabb énképpel rendelkező – még nagyvonalúbb – Lomhák-felső csoportja volt egyértelműen a leginkább hajlamos a *közbülső önszelekciónra*. Az elvégzett Khi-négyzet próba eredménye alapján ($p=0,10$) 5%-os szignifikancia szint mellett **statisztikailag nem igazolható**, hogy a Fókuszálók-felső csoporthoz való tartozás jelentős mértékben befolyásolja azt, hogy a hallgató az első sikertelen vizsgát követően megkísérli-e az ismételt vizsgázást. Ugyanakkor az elvégzett Khi-négyzet próba eredménye alapján ($p=0,04$) 5%-os szignifikancia szint mellett **statisztikailag igazolható**, hogy a Lomhák-felső csoporthoz való tartozás jelentős mértékben befolyásolja azt, hogy a hallgató az első sikertelen vizsgát követően megkísérli-e az ismételt vizsgázást.

3.4 A hallgatók kockázatvállalási portfóliója c. témakör elemzése

A sokféle szimulált helyzet mellett a kockázati kérdőív 8. számú kérdés *nyíltan és közvetlenül arra kérdezett rá, hogy a vizsgázó mennyire tartja magát kockázatvállalónak*. A válaszok 1-től 9-ig terjedő skálán mozoghattak, ahol a 9 volt a lehető legnagyobb kockázatvállalási szint (11. ábra). *A relatív negatívabb énképpel rendelkező hallgatók kockázatkerülőbbnek vallották magukat*. Ők átlagosan 4,8, míg a pozitívabb énképpel rendelkezők 6,1 értékkel jellemezték kockázatvállalásukat. A legnagyobb eltérés (2,2) a Fókuszálók-alsó és felső csoportja között alakult ki, míg a legkisebb (0,9) az Erősek csoportpáron belül. A Gyengék esetében ez az eltérés 1,2, míg a Lomhák esetében 1,6 mértékű volt. Az énkép szerepe tehát – összhangban a szakirodalmi releváns eredményekkel – egyértelműen fontos, de egyéb jellemzők is meghatározónak tűntek.

¹ A második vizsgán sikeres hallgatók aránya az első vizsgán kudarcot szenvedett hallgatók százalékában

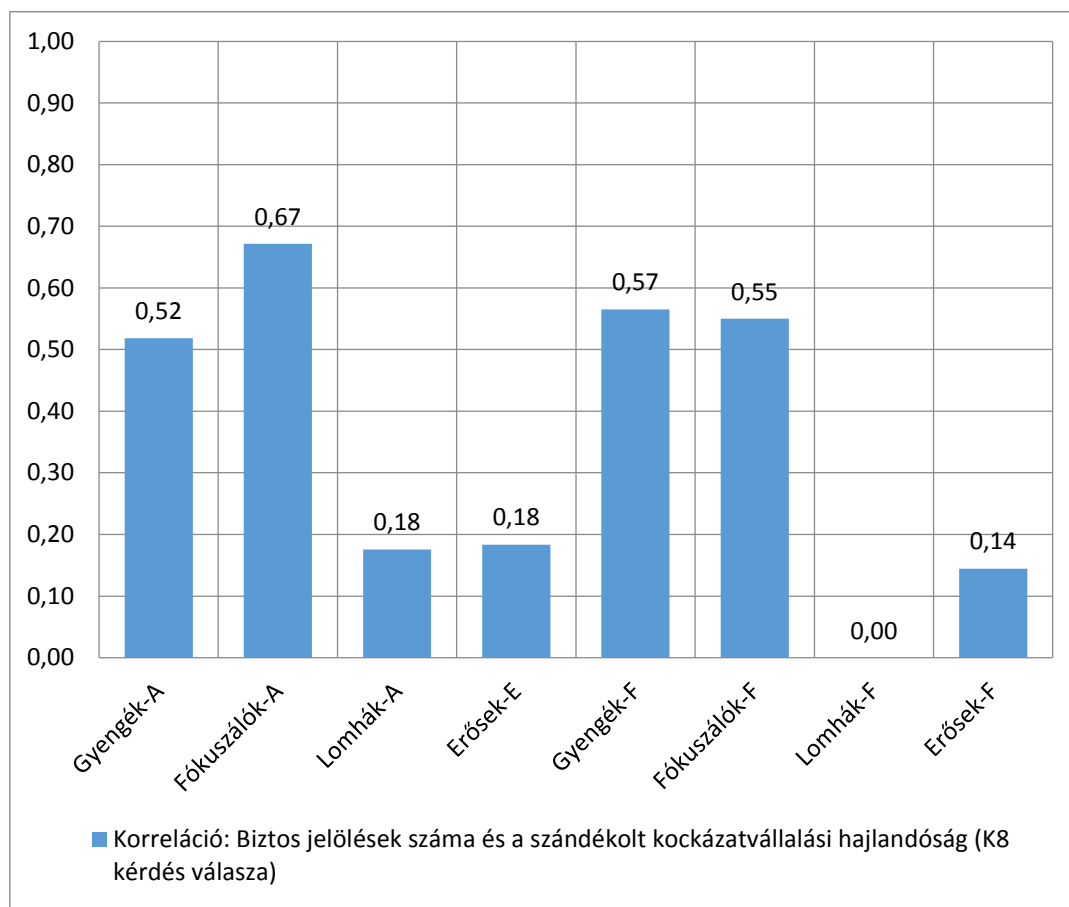
11. ábra A hallgatók kinyilvánított kockázatvállalási szándéka 1-től 9-ig (408 fő)

A vizsgázó kockázatvállalására vonatkozó kérdés eredményei összevetésre kerültek a vizsgát megelőző előadások látogatásának gyakoriságával, illetve a vizsgán való tényleges kockázatvállalásával. Így a vizsgálatba bevonásra került az, hogy milyen mértékben élt a vizsgázó az ún. *válasz-megerősítő jelzések* használatával. A „biztosként” jelölt válaszainak számával összevetve érdekes eredményt kapunk. A kísérlet kutatási terve szerint a „biztos” válaszok számában fejeződött volna ki a vizsgázó kockázatvállalási hajlandóság mértéke, hiszen – a jelzés nevével némileg ellentétben – e válaszok helyességének fokozott esélyt ad a vizsgázó, de semmiképpen nem biztos 100%-ig bennük. Tehát *tudatában van annak, hogy kockázatot vállalnak*, amikor „biztos” jelölést alkalmaznak. Amelyik válaszukban valóban teljesen bizonyosak, azokra „ultra” jelzést használnak, s bár úriember biztosra nem fogad, az ultra jelzés esetében a vizsgázó szándéka szerint ezt teszi.

Mindenesetre a kockázatvállalási hajlandóság „biztos” jelölések számában való kifejeződése csak részben történt meg. A Gyengék és a Fókuszálók csoportpárjainál valóban teljesen egyértelmű, hogy azok, *akik nagyobb kockázatvállalóbbnak tartják magukat, valóban több biztos jelzést kockáztattak meg*. A Gyengék és a Fókuszálók csoportpárjaiban az a közös vonás, hogy mind a 4 csoport hallgatói csak *relatíve kevés kreditet teljesítettek a félévben*. Ugyanakkor e két csoportpár tagjai *feleannyi órát látogattak*, mint a Fókuszálók és az Erősek csoportpár tagjai, akik átlagosan maguk is csak az előadások felén vettek részt. A Gyengék és a Fókuszálók nem képeznek tehát lényegi tartalékokat, kiváltképp tudásból nem. Ezért is *közülük került ki a kísérlet tantárgyából a vizsgát nem is vállalók 86%-a*, illetve a félévben megbukottak 55%-a. E két csoportpár tagjainak 76%-a nem tudta végül teljesíteni a tárgyat a félév során. Számukra megszokott a meghátrálás, a problémák elkerülése, illetve az önszelekcio a problémák megoldása, a folyamatos tanulás helyett. Mivel nem észlelik megfelelően a vizsgasikerességhez kapcsolódó kockázat kiterjedtségét, komplexitását, így számukra a tantárgy vonatkozásában az észlelt kockázat túlnyomórészt valóban a biztos jelölések száma, illetve az azok által elszenvedhető veszteség voltak. Az előadásoktól való távolmaradásnak nem érzékelték a valós kockázatát.

Ezzel szemben a Lomhák és Erősek csoportpárja relatíve magas számú kredit teljesítésére voltak képesek a félév során. Ráadásul a Lomhák csoportpárjába tartozók annak ellenére kitartottak a felvett tárgyak többsége mellett, hogy a félévi tanulmányi eredményük ilyen

módon relatíve kedvezőtlenül alakult. Mivel e 4 csoport számára nem általános alapopció a vizsga, vagy ismételt vizsga előli meghátrálás, így e hallgatói kör már érzékeli a tartalékképzés – kiváltképp a tudás vonatkozásában – fontosságát, a tantárgy sikeres teljesítése, illetve annak kockázata vonatkozásában (12. ábra).

12. ábra A kinyilvánított kockázatvállalási szándék (8. nem vizsgakérdésre adott válasz) és a biztos jelzések száma közötti korreláció a 8 csoportban

Az eredmények azt mutatják, hogy a Lomhák és az Erősek csoportpárja esetén elsődlegesen nem a szándékolt kockázatvállalási hajlandóság határozta meg a biztos jelzések számát, hanem a tudás. A szignifikánsan több előadáson való részvétel mellett egyszerűen több volt azoknak a válaszlehetőségeknek a száma, melyet érdemes volt „biztos” megerősítéssel ellátni. Nagyobb tudás mellett már nem annyira meghatározó az énkép relatív állapota sem. A Lomhák és az Erősek csoportjainak kockázathoz való viszonya a kísérletben nem a biztos jelölések számában, hanem a pontbeli és tudásbeli tartalékok feltöltési szintjében, azaz az *előadások látogatásában fejeződik ki*.

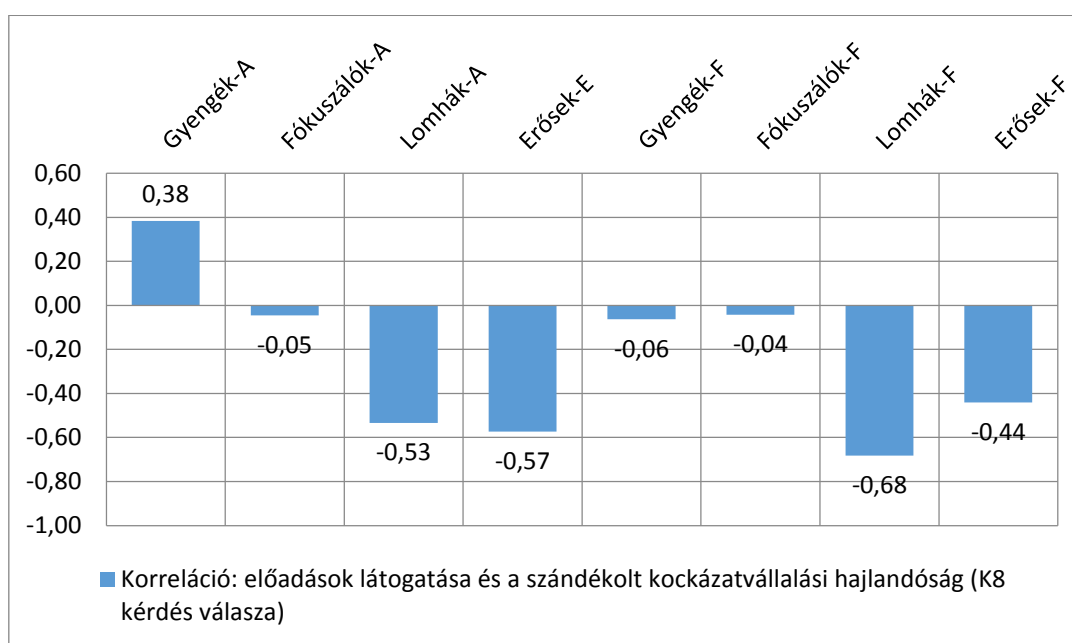
A Gyengék és a Fókuszálók csoportpárjaiban volt a legmagasabb az első évfolyamos hallgatók aránya 74 és 69 százalékkal. Mindez azért különösen érdekes és fontos, mert az első évfolyamos hallgatók esetében bizonyosan nem volt óráütközés, amely miatt nem látogathatták az előadásokat, illetve az alsóbb éves hallgatók jellemzően is magasabb arányban látogatják óráikat.

Mint az az alábbi táblázatból (5. táblázat) kitűnik, a Gyengék és a Fókuszálók csoportpárjaiban tehát jellemzően *minden évfolyamból azok összpontosulnak*, akik alacsony – 30%-ot el nem érő – mértékben látogatják az előadásokat.

5. táblázat Az egyes évfolyamok hallgatói által látogatott előadások száma a 8 csoportban

Csoport	Látogatott előadások átlagos száma			
	1. évfolyam	2. évfolyam	3. évfolyam	Összesen
Gyengék-alsó	3,8	1,8	1,5	3,1
Fókuszálók-alsó	3,7	2,8	1,0	3,3
Lomhák-alsó	8,6	5,1	3,3	6,9
Erősek-alsó	7,1	5,4	5,0	6,0
Gyengék-felső	3,8	1,3	0,3	3,0
Fókuszálók-felső	4,1	0,1	0,7	2,9
Lomhák-felső	6,3	2,5	1,8	4,4
Erősek-felső	6,8	3,9	1,7	5,0
Összesen:	5,3	3,5	1,4	4,3

A *Lomhák és Erősek* csoportpár 4 csoportjának tagjai ellenben relatíve komolyabb jelentőséget tulajdonítottak az előadás-látogatásnak (13. ábra). Ők közel kétszerannyi előadást látogattak, azaz átlagosan feleannyi alkalmat mulasztottak el a 12-ből. Kiváltképp az Alsó-tartománybeli csoportok tagjai „jeleskedtek”, így a Lomhák-alsó és az Erősek-alsó csoportjainak első évfolyamos hallgatói csak az előadások harmadát mulasztották el. A kockázatvállalási hajlandóságra rákérdező 8. számú kérdésre adott válaszok a Lomhák és Erősek csoportpárjai esetén vannak összhangban az előadások látogatási gyakoriságával. A Gyengék és Fókuszálók 4 csoportja esetén nincs lényegi kapcsolat. Ebből is látható, hogy a Lomhák és az Erősek csoportpárjai számára *a kockázatot elsődlegesen a vizsgára való nem megfelelő felkészülés jelenti*, azaz, hogy pontbeli és tudásbeli tartalékaik nem lesznek a megfelelő szinten a sikeres teljesítéshez. Mint korábban láthattuk, nekik a vizsga olyan kockázatosnak tűnő eszközei, mint a biztos megerősítő jelölés alkalmazása, valójában nem kockázatosak, hiszen *többlettudásuk révén azokat sikerrel kontrolálhatják* saját hasznukra.

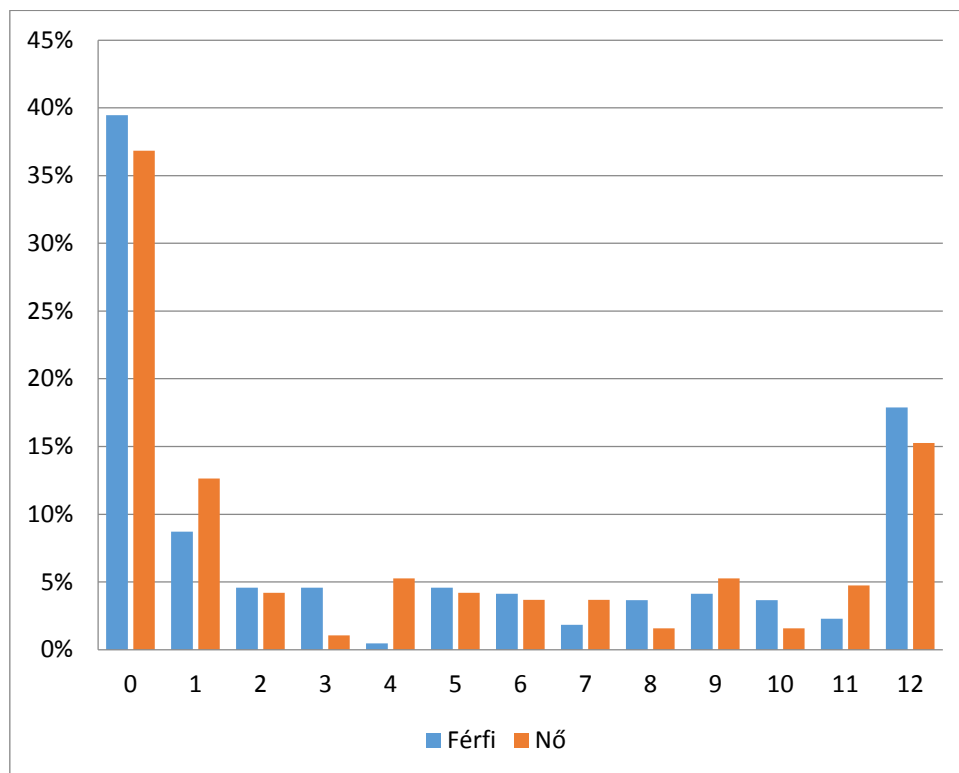

13. ábra A kinyilvánított kockázatvállalási szándék (8. nem vizsgakérdésre adott válasz) és a látogatott előadások száma közötti korreláció a 8 csoportban

A H2 hipotézis, nevezetesen az, hogy a kevesebb kredit teljesítők vizsgázók szándékolt kockázatvállalási hajlandósága a „biztos” jelölések, míg a több kredit teljesítőknél a látogatott előadások számában testesül meg, igazolódott. A „biztos” válaszmegerősítő jelzések használata ugyanis csak az előadásokat csekély mértékben látogató, a félévben relatíve kevés kredit teljesítésére képes Gyengék és Fókuszálók csoportjainál volt erős kapcsolatban a hallgatók kinyilvánított kockázatvállalási hajlandósági mértékeivel. Esetükben igazolódott a H2-a hipotézis. Ugyanakkor az átlagosan kétszer annyi előadást látogató, a félévben relatíve több kredit teljesítésére képes Lomhák és Erősek csoportjainál a hallgatók kinyilvánított kockázatvállalási mértékei az előadások látogatásának gyakoriságával mutattak erős kapcsolatot.

3.5 Azoknak a hallgatónak a jellemzői, akik a vizsgán elsőre sikert érnek el c. témakör elemzése

Az előadások látogatottsága tekintetében egyáltalán nem alakult ki normális eloszlás. Az átlagosan látogatott 4 előadás, mint átlag körül nem összpontosul a sokasság többsége, éppen ellenkezőleg. A szélsőséges előadás-látogatási gyakoriságok vannak többségben, s a két szélsőség „gyakorol vonzást”. Ez egy ún. U-alakú eloszlás. *A tárgyat felvett hallgatók 38%-a egyetlen órán sem volt jelen, a felük maximum egy előadáson (14. ábra).* Ugyanakkor 17% viszont valamennyi előadáson részt vett. 20-20% maximum egy előadástól hiányzott. Lényeges, hogy a vizsgát vállalók között is 25% volt azon hallgatók aránya, akik egyáltalán nem látogatták az előadásokat.

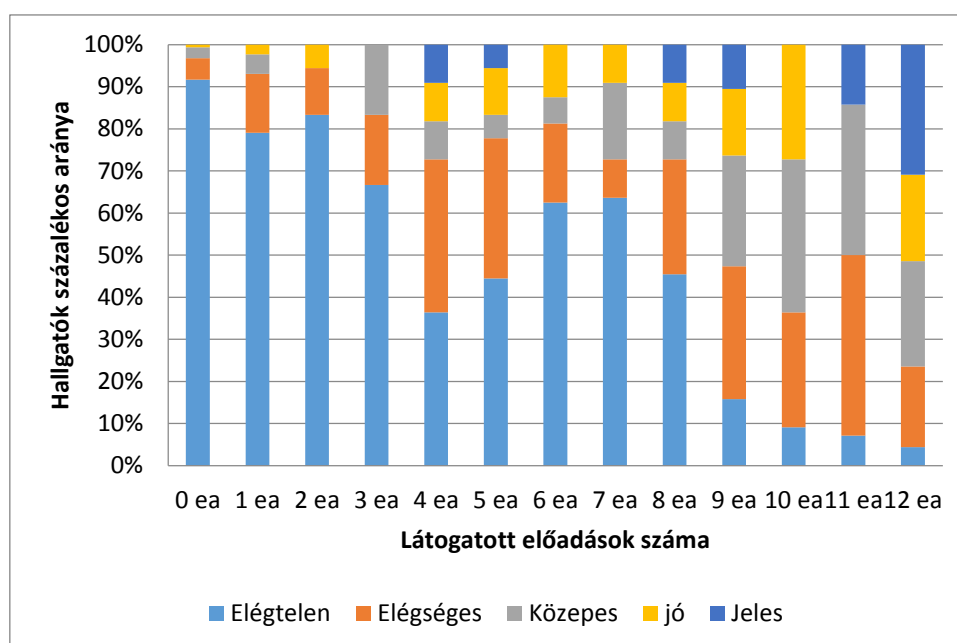
14. ábra Előadás-látogatás és a nemi hovatartozás

Természetesen, a nem vizsgázók között ez az arány jóval magasabb, 90%. A nem vizsgázó 117 fő közül mindössze 11 hallgató vett részt legalább egy előadáson (6. táblázat).

6. táblázat Előadás-látogatás és a vizsgázási hajlandóság (fő/408) (fő/117)

0 ea	1 ea	2 ea	3 ea	4 ea	5 ea	6 ea	7 ea	8 ea	9 ea	10 ea	11 ea	12 ea	Σ
Vizsgázott: 408 fő													
156	43	18	12	11	18	16	11	11	19	11	14	68	408
38%	11%	4%	3%	3%	4%	4%	3%	3%	5%	3%	3%	17%	100%
Nem vett fel vizsgát: 117 fő													
106	3	2	2	0	0	0	0	0	1	0	0	3	117
91%	3%	2%	2%						1%			3%	100%

Miután az előadás-látogatási hajlandóság fokozása érdekében előadásonként 4 bónuszpont járt, így aki több előadáson vett részt, azoknál értelemszerűen *rendre javulnia kellett volna a jobb jegy megszerzési valószínűségeknek*. Az alábbi ábrán (15. ábra) is látható, hogy ez koránt sem volt így.

15. ábra Előadások látogatottsága és az első vizsgán szerzett érdemjegy (408 fő)

A 4 és 5 előadáson résztvevők között látszólag megmagyarázhatatlanul több lehetőség nyílt a jobb jegy megszerzésére, mint a 6 és 7 előadás-látogatási mérték esetében. Ez is jól mutatja – mint azt később látni fogjuk –, hogy nem önmagában az előadások minél nagyobb mértékben való látogatása jelentett garanciát a jó jegyre. Az *előadások látogatottsága sok esetben már egy következménye volt a hallgatók eltérő tudatosságának, módszerességének, tanulási képességének*. Mindazonáltal akik legalább 10 előadást látogattak, azok közül csak 5 % bukott meg az első vizsgán, míg, akik egyetlen előadáson sem vettek részt, azok 92%-a kényszerült – volna – a vizsga megismétlésére

Az első vizsgán kiugróan (67%) sikeres Lomhák-alsó csoportja, illetve a még mindig kedvező sikerességet (40%) felmutatni képes Lomhák-felső csoportja reprezentálja a legjobban, hogy az *előadások látogatása terén milyen jelentős különbség van az alsó és a felső csoportjaik között (7. táblázat)*. Ebben az esetben ez mintegy 10 pont, azaz 2,5 előadás, miközben a vizsgázók átlag 4,3 előadáson voltak jelen. A relatív *negatívabb önképpel rendelkezők minden csoportpár esetén nagyobb energiát fektettek az előadásokra járásra,*

mint társaik. Ezzel nagyobb tartalékot is voltak képesek felhalmozni, akár tudásban, akár a honoráriumi többletpontszámokban. Az *Erősek két csoportját kivéve azonban e tartalékképzés döntően csak a pontbeli tartalékok bővítése vonatkozásában realizálódott*, a tudásbeli esetében nem. Mindazonáltal a pontbeli tartalékképzésben szintén leginkább azok jeleskedtek, akik a félévben egyébként is relatíve sok kreditet voltak képesek teljesíteni, vagyis a Lomhák és az Erősek 2-2 csoportja. A Gyengék és a Fókuszálók csak feleannyi pontbeli tartalékot képeztek, a maguk mintegy 25%-os előadás-részvételi arányaival.

7. táblázat A 8 csoport vizsga-sikerességi összetevőinek, illetve jellemzőinek összefoglalása (408 fő)

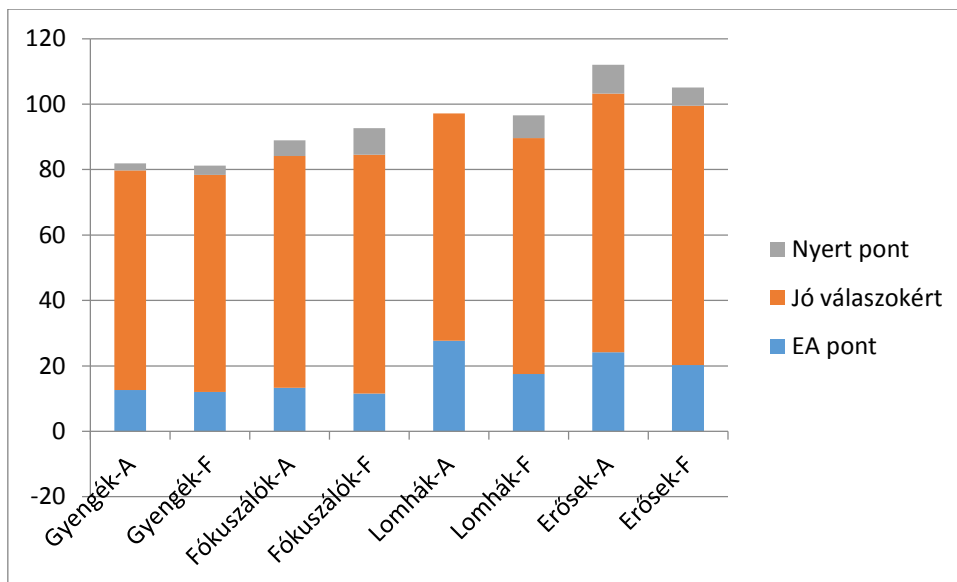
Csoport megnevezése	Első vizsga: siker (%)	Utó-vizsga: siker (%)	Összes vizsga-siker (%)	EA pont (/48)	Jó válasz pont (/200)	Nyert pont (/400)	Összes pont (/648)	Érdem-jegy 1. vizsgán	Osztály-zási mód	Érdem-jegy hátrány
Gyengék-A	25	14	39	12,6	67,1	2,2	81,9	1,25	1,21	0,07
Gyengék-F	23	10	33	12,0	66,4	2,8	81,2	1,38	1,36	0,08
Fókuszálók-A	29	10	38	13,3	70,8	4,8	88,9	1,62	1,33	0,14
Fókuszálók-F	38	6	43	11,5	73,0	8,2	92,7	1,79	1,38	0,11
Lomhák-A	67	0	67	27,7	69,5	-0,1	97,1	2,08	1,25	0,42
Lomhák-F	40	6	46	17,5	72,1	7,0	96,6	1,80	1,31	0,11
Erősek-A	50	11	63	24,2	79,0	8,8	112,0	2,30	1,37	0,15
Erősek-F	52	11	61	20,2	79,3	5,6	105,1	2,21	1,34	0,22
Összesen:	41	9	50	17,3	73,5	5,3	96,1	1,87	1,34	0,16
Alsó-Tartomány	45	9	54	20,1	72,8	3,6	96,5	1,89	1,30	0,18
Felső-Tartomány	39	9	48	16,0	73,8	4,2	94,0	1,86	1,35	0,15

Az intellektuális képességekről, illetve az előadás-látogatások valódi, tudásbeli hozadékáról igazán a *100 vizsgakérdésből elért helyes válaszok száma* ad képet számunkra (7. táblázat). Az *Erősek mindkét csoportja* egyértelműen kimagaslik a többiek közül (79,0 és 79,4). E téren nincs érdemi különbség az alsó és a felső csoport között. Hasonlóan nincs érdemi különbség az alsó és felső csoportjaik tantárgyi tudása között a legalacsonyabb szinten teljesítő Gyengék esetében (67,1 és 66,4). A *Fókuszálók és a Lomhák csoportpárjai esetében viszont az alsó csoportjaik tagjai már jelentősen kevesebbet teljesítenek*.

Mindazonáltal a *biztos, illetve ultra megerősítő jelölések révén nyert pontok* esetében az rajzolódik ki, hogy egy bizonyos hallgatói minőségi szintig – a Lomhákig bezárólag – a relatíve pozitívabb önképpel rendelkező Felső-tartománybeli tagok rendre több pontot nyernek. Ennek oka – mint azt korábban láttuk – az, hogy a pozitívabb önképpel rendre többet is erősítettek meg jelöléssel. Ez a tendencia egyébként az Erősek esetén is érvényesült, de csak az ultra jelölések vonatkozásában, ugyanis a biztos jelöléseknél az Erősek-alsó csoport volt az aktívabb, s e két eltérés kiegyenlítette egymást a nyert pontokban.

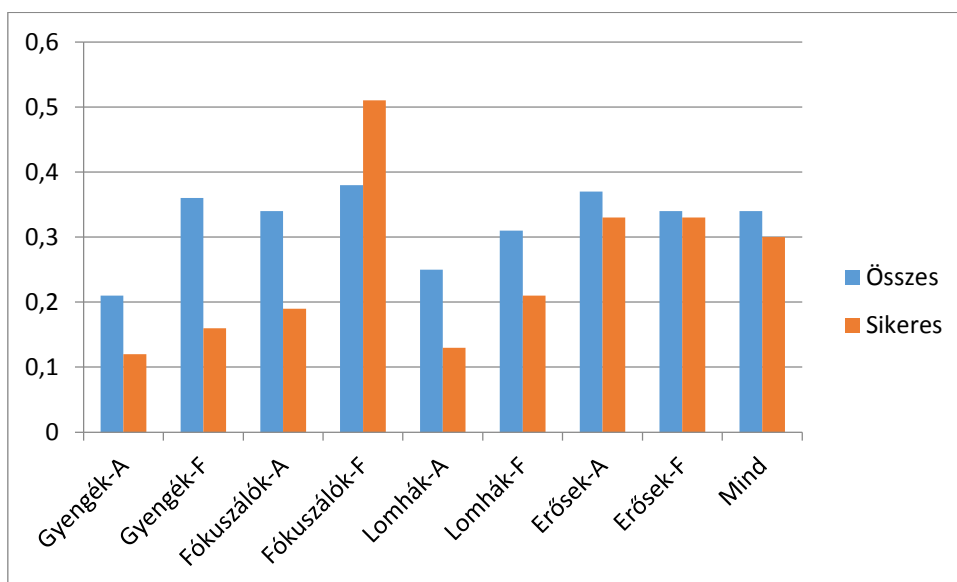
Összességében a *félévben relatíve nagyobb krediteljesítésre képes Lomhák és Erősek 2-2 csoportja teljesített jobban*. Ezen belül is jelentősen volt az egyébként jobb félévi tanulmányi eredményre képes Erősek-alsó és felső csoportjaik előnye (16. ábra). E 4 csoport teljesítményében meghatározó elem volt az *előadások gyakoribb látogatása*, de lényeges maradt a tudásbeli előnyük is, amely *több helyes válaszban* testesült meg, függetlenül a

megerősítő biztos, vagy ultra jelölések helyességétől. A *Fókuszálók két csoportja* nevéhez méltóan viszonylag *hatékonyan* *különbítette el egymástól a normál, a biztos, és az ultra módon megválaszolt kérdéseket*. Ám az ennek révén szerzett többletpontok *sem tudták ellensúlyozni az igen csekély előadás-látogatást*, illetve a részben ennek révén is fennálló tudásbeli hátrányt.

16. ábra A megszerzett pontok és összetételük a 8 csoportban (csak első vizsga)

A választott osztályozási mód (1 = normál; 2 = rangsor-alapú) is lényeges hatást gyakorolhatott, ha nem is a sikerességre – hiszen az elégséges határa mind a két rendszerben azonos, és előre rögzített volt –, de annak mértékére. Látható (17. ábra), hogy *a hallgatók meggyőző többsége (67%) a normál rendszer kiszámíthatóságát preferálta*, azzal együtt, hogy így a sikeres vizsgát tett hallgatók jelentős része relatíve rosszabb érdemjegyet kapott.

17. ábra A rangsor-alapú osztályozás támogatottsági aránya (0-1-ig) az első vizsgán a csoport összes tagja, illetve a vizsgát sikerrel teljesítők körében

Ennek háttérében az áll, hogy a hallgatók csak nagyon korlátozott információkkal rendelkeztek a többiek teljesítményjellemzőiről, így többségük nem vállalta a verseny általi megmérettetést, azt feltételezve, hogy mások felkészültebbek, mint ő. Az önselekción e téren leginkább a Gyengék-alsó csoportját jellemezte (79% hagyományos osztályozási mód). A Fókuszálók-felső csoportja volt a leginkább rangsorpárti, csak 62% kért hagyományos osztályozási módot.

Összességében elmondható volt, hogy a relatíve pozitívabb énkép – az Erősek csoportpárját kivéve – a rangsor-alapú osztályozás nagyobb arányú támogatottságát eredményezte. Ami különösen figyelemreméltó módon, a sikeres vizsgázók körében kisebb volt a rangsor-alapú osztályozás népszerűsége minden csoport esetében, a Fókuszálók-felső csoportjának kivételével. Mindez azt sejtette, hogy a vizsgát sikerrel teljesítők jobbra azok közül kerültek ki, akik kisebb mértékben kívántak nagy bizonytalanság melletti kockázatot vállalni.

A H3 hipotézis, amely szerint azok a hallgatók, akik több előadást látogatva több ponttartalékra tesznek szert, nagyobb tudással is rendelkeznek, így már az első kísérletük sikeres – a szélsőséges eseteket kivéve – attól függetlenül, hogy a vizsgán milyen mértékű kockázatot vállalnak, nem igazolódott. Az előadások látogatása és a jó válaszok első vizsgán való száma között 0,29; az előadások látogatása és a biztos jelzések száma között -0,01; illetve az előadások látogatása és a választott osztályozási mód között -0,05 volt a korreláció értéke. Azonban a magasán a leginkább előadásokat látogató Lomhák-alsó csoportja majdnem olyan kevés jó választ adott, mint a legkedvezőtlenebb teljesítményjellemzőkkel bíró Gyengék-alsó és felső csoportjai. Kiemelkedően a legtöbb helyes választ – lényegében azonosan – az Erősek-alsó és felső csoportjaiban adták, ugyanakkor ők a Lomhák-alsó csoporttagjaihoz képest átlagosan 10-25%-kal kevesebb előadáson vettek részt. A biztos jelölések és a választott osztályozási módban rejlő lehetőségek valóban marginálisak maradtak a legtöbb előadáson résztvevő Lomhák-alsó csoportja esetében, de nem úgy az előadásokat a második leggyakrabban látogató Erősek-alsó csoportja esetében, akik abszolút értékben a legtöbb, relatíve a második legtöbb pontot szereztek megerősítő jelzések alkalmazásával. S miközben a Lomhák-alsó csoportja a leginkább rangsorelles volt, eközben az Erősek-alsó csoportja a második leginkább rangsorpárti. E két csoport markáns eltérése miatt a hipotézis nem igazolódhatott. Ez is mutatja, hogy nem elég az órákon való jelenlét, ha ahhoz nem párosulnak megfelelő tanulási módszerek, abszorpciós kapacitás.

3.6 Sikeresség a következő versenyfordulóban, azaz az ismételt vizsgán c. témakör elemzése

Az ismételt vizsgán – előre meghirdetett módon – ugyanazt a 100 vizsgakérdést kapták a hallgatók. Ilyen módon volt lehetőségük – a bizonytalanság minimalizálásával – célzottabb módon felkészülni, elmélyíteni tudásukat, illetve dönteni a kockázatvállalásról.

Az alábbi táblázatból (8. táblázat) kitűnően a második vizsgán 120 hallgató jelent meg. Ez a tantárgyat felvett hallgatók 23%-a, az első vizsgán megbukott hallgatók 50%-a. Az ismételten vizsgázó hallgatóknak a kisebb hányada, 32% volt képes érdemi fejlődést felmutatva sikeres vizsgát tenni. Az ismételt vizsgán *újra sikertelen hallgatók ezen a vizsgán jutottak el átlagosan arra a szintre, amellyel a most sikeressé váló hallgatók az első vizsgán még megbuktak.* Az ismételten sikertelenné váló hallgatók többsége *képtelen volt egyetlen újabb vizsgán olyan mértékű fejlődést – átlagosan 49% – felmutatni, mint amely révén az*

immár eredményessé válók elérhették az elégséges szintet. A Lomhák-alsó csoportja – amely nagy előadás-látogatási hajlandóságáról volt ismert – érzéketlenül bemutatja azt, milyen az, amikor az alacsony indulószint miatt hiába a legnagyobb arányú fejlődés – 137% – is, az még nem éri el a valóban fejletté válók megfelelő állapotát. A *Lomhák-alsó csoportja* nagyon jól teljesített az első vizsgán, hiszen 67%-uk átment, de a többi csoporttag már későn ébredt, nem tudtak elég gyorsan felzárkózni, kitartás pedig nem jellemezte őket. Megjegyzendő, *a csoportján belül ők voltak azok, akik a legkevésbé látogatták az előadásokat, s ennek jelentőségére csak későn ébredhettek rá.*

Ráébredt erre azonban a *Gyengék csoportpár tagjainak jelentős, 27%-nyi része*, akik némileg meglepő módon a relatíve a legmagasabb szintről indultak, s átlagosan 51%-os fejlődésre voltak képesek. *A legtöbb pontot szereztek az ismételt vizsgán (109-108), annyit, mint az Erősek-felső csoportjának tagjai.* Különösen figyelemreméltó a Gyengék-felső csoportjának teljesítménye, hiszen úgy értek el ilyen relatíve kiemelkedő teljesítményt, hogy a csoporttagok gyakorlatilag nem jártak előadásra: *bármely bukott hallgatói csoport több előadásra járt, mint ők.* Mindez arra utal, hogy a Gyengék-felső csoportjában jelentős részben olyanok is vannak, akik nagyobb teljesítményre is képesek lennének jó adottságaik révén, de a jó teljesítmény náluk eseti marad, nem intézményesült ennek módszeressége. Mindazonáltal ezek a hallgatók is tanúbizonyosságot nyújtanak arról, hogy *az előadások látogatásával szerezhető többletpontok nem determinálták a vizsgaeredményeket*, bár a bukott hallgatók általánosságban valóban kevés előadás-látogatást voltak képesek felmutatni.

8. táblázat A vizsgajegyhez szerzett összes pont változása az első két vizsga viszonylatában, a 8 csoportban

Csoport	SIKERES MÁSODIK VIZSGA (38 FŐ)				BUKÁS A MÁSODIK VIZSGÁN IS (82 FŐ)			
	EA pont	Első vizsgán szerzett	Második vizsgán szerzett	Növekedés	EA pont	Első vizsgán szerzett	Második vizsgán szerzett	Növekedés
Gyengék-A	17,0	73,8	108,8	47%	2,4	66,9	69,4	4%
Fókuszálók-A	14,0	60,0	103,0	72%	14,0	60,0	58,0	-3%
Lomhák-A	-	-	-	-	9,0	25,3	59,8	137%
Erősek-A	19,2	66,0	93,6	42%	8,0	63,0	70,4	12%
Gyengék-F	0,5	70,8	107,8	52%	5,2	56,7	61,8	9%
Fókuszálók-F	9,3	69,3	99,3	43%	5,8	60,0	63,1	5%
Lomhák-F	14,0	69,0	95,0	38%	2,0	57,8	70,8	23%
Erősek-F	8,3	72,1	108,5	51%	6,1	54,8	68,9	26%
Összesen:	9,7	70,2	105,0	49%	6,0	57,2	65,5	18%

A második vizsgán való sikerességhez tehát átlagosan mintegy 50%-kal növelte a vizsgán megszerezhető pontjainak számát az, aki sikeres vizsgát tett. Mint azt az alábbi táblázatban (9. táblázat) láthatjuk, e sikeres szerepléshez a vizsgának úgymond a lelke, a helyes válaszok tekintetében *megfelelőnek bizonyult az átlagosan 20%-nyi javulás is.* Az ismételten csak megbukó hallgatók is képesek voltak fejlődést felmutatni, aminek csekély volta nyilvánvalóan nem tükröz érdemi erőfeszítést, ráadásul alacsonyabb is volt a bázis az esetükben.

Az Alsó-tartománybeli csoportok sikeressé váló tagjai 22%-kal adtak több helyes választ, mint a Felső-tartománybeliek, így lényegében felzárkóztak a helyes válaszok tekintetében (41,7 és 42,2).

Örvendetes módon minden vizsgázó képes volt növelni a helyes válaszainak a számát az ismételt vizsgán.

9. táblázat A helyes vizsgaválaszokra szerzett alappontok változása az első két vizsga viszonylatában, a 8 csoportban (ismételten vizsgázók fejlődése)

Csoport	Sikeres második vizsga (38 fő)			Bukás a második vizsgán is (82 fő)		
	Első vizsgán szerzett	Második vizsgán szerzett	Növekedés	Első vizsgán szerzett	Második vizsgán szerzett	Növekedés
Gyengék-A	74	86	16%	66	70	6%
Fókuszálók-A	62	86	39%	62	64	3%
Lomhák-A	-	-	-	49	64	31%
Erősek-A	68	80	19%	62	65	6%
Gyengék-F	68	83	22%	59	63	8%
Fókuszálók-F	67	77	15%	60	61	2%
Lomhák-F	63	83	32%	58	64	11%
Erősek-F	75	87	17%	62	65	5%
Összesen:	70	84	20%	60	64	7%

Mint az alábbi táblázatban (10. táblázat) látható, az első vizsgán résztvevők átlagosan „magasabb minőséget” jelentettek, hiszen átlagosan 74 alappont megszerzésére voltak képesek helyes válaszaik viszonylatában, miközben ez az érték a második vizsgán csak 71 volt.

10. táblázat A jó vizsgaválaszokra szerzett alappontok az első két vizsgán a 8 csoportban (a sikeres csoporttagok jellemzői)

Csoport	1. vizsga összes résztvevője (408 fő)	2. vizsga összes résztvevője (120 fő)	Az 1. vizsgán sikeres hallgató (166 fő)	A 2. vizsgán sikeres hallgató (38 fő)	A 2. vizsgán sikeressé váló hallgató pontnövekedése
Gyengék-A	67	75	67	→ ↑86	12
Fókuszálók-A	71	70	87	86	24
Lomhák-A	69	63	77	0	0
Erősek-A	79	71	91	80	12
Gyengék-F	66	68	76	→ ↑82	15
Fókuszálók-F	73	65	85	77	10
Lomhák-F	72	70	80	→ ↑83	20
Erősek-F	79	74	90	87	12
Összesen:	74	71	85	84	14

Az első vizsgán a legmérsékeltebb teljesítményt a Gyengék-alsó és Gyengék felső csoportjai nyújtották (67 és 66 pont). Ugyanakkor a második vizsgára ez olyannyira megváltozott, hogy a „maradék” Gyengék-alsó csoportja vált a legerősebbé (75 pont), de a Gyengék-felső csoportja is megelőzött 2 másik csoport (68 pont). A második vizsgán a sikeres vizsgát tevő hallgatók között a helyes válaszok tekintetében a Gyengék-alsó csoportja lényegében az Erősek-felső csoportjának tagjaival azonos szinten teljesítettek (86 és 87 pont). Hozzájuk csatlakozott még a Fókuszálók-alsó csoportja is (87 pont).

A helyes válaszok számának növekedéséhez képest még jelentősebb változások történtek a válaszmegerősítő biztos, illetve ultra jelölések alkalmazása, használata vonatkozásában. Az immár sikeressé váló vizsgázók rendkívül nagymértékben változtattak korábbi módszereiken. Mint az az alábbi táblázatban (11. táblázat) is látható, a sikeressé váló hallgatók 52%-kal növelték a biztos jelöléseik számát, s 364%-kal az ultra jelölések számát, miközben ismeretes, hogy előbbi esetben 1, utóbbi esetben 6 pont levonás járt a helytelen válasz megerősítéséért.

Ezzel egyidejűleg fel is javult biztos válaszaik helyességi aránya 60%-ra, ultra válaszhelyességi arányuk pedig 80%-ra.

A második vizsgán is *megbukó hallgatók* hiába növelték még nagyobb mértékben, kerekén 100%-kal a biztos jelöléseik, illetve 116%-kal az ultra jelöléseik számát, ha a *válaszhelyesség tekintetében a biztos válaszok esetében maradtak 40%-nál, és az ultra válaszok esetében is csak 60%-ra tudtak fellépni.*

11. táblázat A második vizsgán sikeres és a sikertelen hallgatók biztos és ultra jelzéseinek, nyert pontjainak változása az első vizsgához képest a 8 csoportban

Csoport	Sikeres második vizsga (38 fő)						Bukás a második vizsgán is (82 fő)					
	Bizt. jel	Növ. %	Ult. jel	Növ. %	Plusz pont	Növ.	Bizt. jel	Növ. %	Ult. jel	Növ. %	Plusz pont	Növ.
Gyengék-A	6,8	42	9,8	1850	22,8	9200	2,8	12	2,7	35	-0,8	-214
Fókuszál.-A	5,0	-44	24,0	1500	17,0	950	8,4	-7	3,2	113	2,0	200
Lomhák-A	-	-	-	-	-	-	26,8	529	9,8	44	-3,8	-84
Erősek-A	14,0	59	4,8	26	13,2	925	6,1	23	5,0	60	5,4	258
Gyengék-F	5,8	21	10,3	215	25,3	677	14,7	200	3,8	40	-1,6	-14
Fókuszálók-F	8,0	300	8,0	200	22,0	1000	3,6	78	5,7	155	2,4	450
Lomhák-F	12,0	300	2,5	150	12,0	100	7,8	138	6,8	800	6,8	2600
Erősek-F	6,9	-6	8,6	49	21,2	862	6,3	-2	7,8	126	4,1	161
Összesen:	8	52	9	364	21	1231	9,1	100	5,3	116	1,5	118

A sikeressé váló hallgatók közül a *Fókuszálók és a Gyengék csoportpár tagjai érték el a legmagasabb helyességi arányt az ultra jelölésű válaszaik esetén 100%-kal, illetve 90%-kal.* Ez utóbbi helyességi arányra képes Gyengék-alsó és Gyengék-felső csoportjai az ultra jelölések számát 1.850 (!), illetve 215%-kal növelték. Eközben biztos válaszaik helyességi aránya csak 30, illetve 50% maradt, így a biztos jelölések használatából származó pontjaik lényegileg nem emelkedhettek. Egyedül a Fókuszálók-felső és a Lomhák-felső csoportjainak sikeressé váló tagjai emelték jelentősen nagyobb arányban a biztos jelöléseik számát (300 és 300%), mint az ultra jelöléseiket (200 és 150%). E két csoport tagjai egyidejűleg 60%-ra, illetve 80%-ra növelték biztos jelöléseik helyességi arányait, azaz több olyan választ biztosnak jelöltek, amely ultra jelöléssel is többletpontot eredményezett volna számukra.

Az ismételt vizsgára sikeressé válók egyszerűen jobban felkészültek a megismert vizsgasorból – már amire emlékeztek. A helyes válaszok számának növekedése mögötti tudásjellemzők azonban rejtve maradtak. A biztos, de különösen az ultra jelölések használatának általános megugrása egyértelműen arra utal, hogy *bár nem sokkal több helyes válasz született, de ami igen, a mögött alaposabb tudás áll.* A bizonytalanság kiiktatásával az ultra válaszok sem számíthattak már túlzottan kockázatos eszköznek. Amely kérdéseknél a bizonytalanság pusztán csökkent, a biztos jelölések használata ott is célszerűvé válhatott. Jól mutatja mindezt az ismételt vizsgán sikertelen hallgatók adatsora is.

Az addig általuk ismeretlen szemléletű számonkéréssel szembesülve, *az első vizsgán a hallgatók mind a 8 csoportban egyaránt a biztos (-1;3) jelzés használatát preferálták az ultra (-6;6) jelzés használatával szemben.* Ugyanakkor a biztos jelzés használatával is meglehetősen óvatosan bántak, hiszen csak *átlagosan minden 20. kérdésnél alkalmazták.* Az ultra jelzést még ennél is ritkábban, körülbelül átlagban minden 30. kérdésnél (12. táblázat). A több teljesített kredittel, illetve a relatíve pozitívabb énképpel rendelkezők jellemzően több jelzést használtak, mindkét típusból. *Az első vizsgán sikeres 166 fő* mind a 8 csoportban egyöntetűen a biztos jelzéseket részesítette (45%-kal többet használva) előnyben az ultra jelölésekkel

szemben, s az átlagvizsgálóhoz képest 12-20%-kal több jelölést alkalmaztak együttesen a két típusból.

A második vizsgára már jobban átlátták a számonkérés működését, valóban jobban igyekeztek a maguk javára kihasználni az abban rejlő speciális lehetőségeket. Kiváltképp azért is, mert egy vizsgalehetőséget már elvesztettek az első vizsga sikertelenségével. Ugyanakkor a 100 tesztkérdés is változatlan maradt. E két összetevő következtében a második vizsgán jelentősen megnőtt (+61%) a biztos, de kiváltképp az ultra (+86%) jelölések általános használata. Jellemzően a jobb tanulmányi átlag elérésére képes Erősek és Fókuszálók csoportpár tagjai – az Erősek-alsó csoportjának kivételével – már több ultra jelzést használtak, mint biztos jelzést. Az átlag sikeres második vizsgázó már 28%-kal több biztos jelzést, illetve 114%-kal több ultra jelzést alkalmazott. Figyelemreméltó módon az Erősek-alsó, illetve a Lomhák-felső sikeressé váló csoporttagjai sokkal nagyobb arányban növelték az első vizsgához képest a biztos jelölések használatát, mint az ultra jelzésűeket. Az Erősek-alsó csoportjának válaszhelyességi aránya a biztos jelölésűek esetében 70%, míg az ultrák esetében 90% volt, ugyanezek az arányok a Lomhák-felső csoportja esetében 60% és 100% voltak. Úgy tűnik tehát, hogy e két csoport eltérő viselkedése mögött nagyon szigorú kockázati stratégia áll, ha beszélhetünk egyáltalán ilyenről hallgatók esetében.

12. táblázat Biztos és ultra jelölések, illetve a vizsgasiker az első és második vizsgán a 8 csoportban

Csoport	1. vizsga összes résztvevője (408 fő)		2. vizsga összes résztvevője (120 fő)		Az 1. vizsgán sikeres hallgató (166 fő)		A 2. vizsgán sikeres hallgató (38 fő)		A 2. vizsgán a sikeres hallgató pontnövekedése	
	Biztos	Ultra	Biztos	Ultra	Biztos	Ultra	Biztos	Ultra	Biztos	Ultra
Gyengék-A	2,6	1,8	3,9	4,7	2,1	1,9	6,8	9,8	2,0	9,3
Fókuszálók-A	3,2	2,2	7,4	9,1	2,3	5,2	5	24	-4,0	22,5
Lomhák-A	5,6	4,5	26,7	9,7	6,3	4,3	-	-	-	-
Erősek-A	6,5	3,6	9,1	4,9	7,7	3,9	14	4,8	5,2	1,0
Gyengék-F	5,1	3,3	12,4	5,5	4,2	3,8	5,8	10,3	1,0	7,0
Fókuszálók-F	4,9	3,5	4,7	6,2	6,8	4,5	8	8	6,0	5,3
Lomhák-F	6,0	3,1	9,2	5,3	7	5,1	12	2,5	9,0	1,5
Erősek-F	6,1	4,0	6,6	8,2	6,4	4,3	6,9	8,6	-0,4	2,9
Összesen:	5,4	3,5	8,7	6,5	6,1	4,2	7,8	9,0	1,7	5,3

A második vizsgán a Lomhák-alsó csoportja különösen deviáns viselkedést mutatott, hiszen extrém módon az átlagos biztos jelölések háromszorosát alkalmazta, miközben ultra jelölésből is mintegy 50%-kal többet vállalt az átlagosnál. Tette ezt úgy, hogy „túlhasznált” biztos jelölések esetén a válaszhelyességi aránya csupán 35%, ultra jelölések esetén pedig 65% volt. Nem csoda, hogy ebből a csoportból nem került ki egyetlen sikeres vizsgázó sem a második vizsgán.

Szélsőséges módon viselkedett a Fókuszálók-alsó csoportja is, de ők a saját korábbi vizsgadataik fényében. Ugyanezen hallgatók ugyanis korábban 80%-kal több biztos jelölést (9 darabot), illetve 16-szor kevesebb ultra jelölést (1,5 darabot) alkalmaztak. De a siker őket igazolta, kiváltképp, hogy válaszhelyességi arányuk a biztos válaszok esetén 75%, de az ultra válaszok esetén is még a többlethozamot eredményező szinten túli 66% volt.

A H4-a hipotézis, amely szerint az ismételt vizsgán való sikerességhez a szakismeretek bővítésén túl a kockázatosabb eszközök lényegesen gyakoribb használata is szükséges, igazoltnak tekinthető. A sikeres vizsgázók esetében bekövetkező átlagosan 50%-os pontszámi eredményjavulásnak csak a kisebb hányada, átlagosan 20 százalékpont származott

a helyes válaszok számának növekedéséből. A maradék 30 százalékpont a helyesnek bizonyuló biztos és ultra megerősítő jelölések használatából származott. Az első vizsgán mindkét jelölésből, de különösen az igen kockázatosnak tűnő ultra jelölésből keveset használtak a hallgatók. Ez drasztikusan megváltozott a második vizsgára. A sikeres vizsgázók a biztos jelöléseik számát átlagosan 52%-kal, míg az ultra jelöléseik számát átlagosan 364%-kal növelték. Ezáltal az így szerzett többletpontjaik a második vizsgára átlagosan 1.231%-kal növekedtek. Az elvégzett Khi-négyzet próba eredménye alapján ($p=0,20$) 5%-os szignifikancia szint mellett **statisztikailag nem igazolható**, hogy az első vizsgán az ott megszerzett többletpontok jelentős mértékben befolyásolják azt, hogy a hallgató az első vizsgát sikerrel zárja-e, vagy sem. Ugyanakkor az elvégzett Khi-négyzet próba eredménye alapján ($p<0,001$) 5%-os szignifikancia szint mellett **statisztikailag igazolható**, hogy a második vizsgán az ott megszerzett többletpontok jelentős mértékben befolyásolják azt, hogy a hallgató az ismételt vizsgát sikerrel zárja-e, vagy sem.

A H4-b hipotézis, miszerint az ismételt vizsgán leginkább a legjobb teljesítményjellemzőkkel bíró hallgatók képesek előbbre lépni, sikeressé válni, nem igazolódott. A legjobb teljesítményjellemzőkkel bíró Erősek-alsó és Erősek-felső csoportok közül csak az Erősek-felső csoportja volt képes „tapadni” a második vizsgán a legkedvezőtlenebb teljesítményjellemzőkkel rendelkező Gyengék-alsó és Gyengék-felső csoportjaihoz. Nagy meglepetésre ugyanis a Gyengék két csoportja a helyes válaszok számában is az élcsoporthoz tartozott, de a válaszmegerősítő jelölések helyes alkalmazásával szerzett pluszpontok terén egyértelműen ők végeztek az élen. Különösen a Gyengék-alsó csoportja jeleskedett e téren, 9.200%-kal növelték pluszpontjaik számát. Tényleg igazzá tették azt a mondást, hogy az utolsókból lesznek az elsőek. A bizonytalanság mértékének jelentős csökkentésével a Gyengék csoportpár tagjai immár kellő motivációt kaptak ahhoz, hogy érdemi munkát fektessenek a tárgy teljesítésébe.

13. táblázat Az ismételt, második vizsgán sikeressé váló hallgatók által a vizsgán megszerzett pontok tekintetében elért növekedés

Csoport	A vizsgán elért pontszám (alap és többletpontok) átlagos növekedése a 2. vizsgára, az ismételt vizsgán sikeressé válók körében	Szórás	Relatív szórás
Gyengék	71,1667	21,0533	0,2958
Fókuszálók	67,8000	19,6870	0,2904
Lomhák	57,5000	0,7071	0,0123
Erősek	70,5789	14,5270	0,2058
Összesen:	69,7106	16,3126	0,2340

3.7 Új és újszerű tudományos eredmények

Értekezésem új és újszerű eredményeit az alábbi pontokban fogalmazom meg.

Kísérlet útján bizonyítottam, hogy egy vizsgakudarcot követő ismételt vizsgán a közbülső önszelekción leginkább a relatíve pozitívabb önképpel rendelkező, relatíve több kredit teljesítésére, de alacsony tanulmányi átlag mellett képes hallgatók hajlamosak gyakorolni. Ezek a hallgatók az első vizsgára összpontosítják erőfeszítéseiket, ezt követően nem képesek megújulni, abszorpciós kapacitásuk lényegében – időlegesen – lecsökken. A vizsga előli teljes távolmaradás énképi okait nem lehetett tisztázni, mert ezek a hallgatók nem

töltötte ki kérdőívet. A közbülső önszelekcióra, azaz a menet közbeni feladása azonban mind a 8 csoportból a relatíve pozitívabb énképpel rendelkezők voltak a hajlamosak. Közülük is magasan kiemelkedett a Lomhák-felső csoportja, akik egyébként relatíve sok kredit teljesítésére voltak a félévben képesek, igaz, alacsonyabb tanulmányi átlag mellett. Ezek a hallgatók a félévben látszólag szorgalmasak, relatíve sok előadást látogatnak, de valójában alacsony az abszorpciós kapacitásuk. Vizsgán csak egyszeri erőfeszítésre képesek, nem újulnak meg. Nem tudnak élni még a kiszámíthatóság adta lehetőségekkel sem. Ezek a hallgatók nem kellően motiváltak, inspiráltak, alacsony a küzdőszellemük.

Kísérelt útján bizonyítottam, hogy a relatíve nagyobb önszelekciós hajlammal rendelkező, kevés kreditet teljesítő hallgatók az előadásokról való távolmaradást nem értékelik tényleges kockázatvállalásként. Ellenben a relatíve több kreditet teljesítők, kiváltképp az ezt gyengébb tanulmányi eredmény mellett képes hallgatók igen. Általában a pozitívabb énképpel rendelkezők, azaz a Felső-tartomány 4 csoportjának tagjai saját kockázatvállalási hajlandóságukat nagyobbra tartották társaiknál. A kockázatvállalás két elemzett területének adatai azonban azt mutatták, a tényleges kockázatvállalás során nem az énképnek töltötte be a leglényegesebb szerepet. A félévben relatíve kevesebb kreditet teljesítő Gyengék és Fókuszálók csoportpár tagjainak kinyilvánított kockázatvállalási hajlandósága a vizsgán alkalmazott – valóban kockázatos – biztos megerősítő jelzések használatában öltött testet. A másik két csoportpár esetén viszont a látogatott előadások számában. A Gyengék és a Fókuszálók – aki jellemzően elsőévesek és férfiak – valóban alig látogatták az előadásokat, és a kétdimenziós csoportelemzés szerint ők adták a vizsgák elől eleve meghátrálók 86%-át. Ezeknek a hallgatóknak nincs meg a megfelelő módszerességük, és ezzel párhuzamosan nem is érzékelik megfelelően azt, hogy a vizsgakockázat alapvetően a félév során csökkenthető. Méghozzá az órák látogatásával, többlettudás, illetve esetünkben többletpontok megszerzése révén.

Kísérelt útján bizonyítottam, hogy önmagában a tudásszerzés lehetőségének biztosítása, illetve az óralátogatás ösztönzőkkel való kikényszerítése csak a fejlettebb tanulási technikával – ebbe beleértve a motivációt és inspirációt is – rendelkező hallgatók esetében eredményez érdemi tudásbővülést. Másképp megfogalmazva – ahogyan a szólás is tartja – a lovat oda lehet vezetni a folyóhoz, hogy igyon, de nem lehet az ivásra kényszeríteni. A félévben relatíve sok kredit teljesítésére képes hallgatók részére részben alkalmas ösztönzőnek bizonyult az előadások látogatásának pluszpontokkal való honorálása, részben egyébként is jártak volna. Mindazonáltal ők voltak azok, akik felismerték az előadásra járás jelentőségét a vizsgasikeresség szempontjából. Ugyanakkor a látogatott előadások száma és az első vizsgán adott helyes válaszok száma közötti viszonylag alacsony, 0,29 korrelációs érték a félévben relatíve sok kredit teljesítésére, de alacsony tanulmányi átlag mellett képes Lomhák csoportpár tagjainak tudható be. Kiváltképp a relatíve negatívabb énképpel rendelkező Lomhák-alsó csoportjának. Magasan ők vettek részt a legtöbb előadáson, ugyanakkor olyan kevés helyes választ adtak, mint a legkedvezőtlenebb teljesítményjellemezőkkel rendelkező Gyengék-alsó csoportja. Ezzel együtt az első vizsgán a Lomhák-alsó csoportja lehetett a legsikeresebb a maga 67%-os sikerarányával, majd az ismételt vizsgán a maradékból már senki nem ment át. Az első vizsga kimagasló sikeraránya az előadások látogatásának honorálása miatt következett be, ennek hiányában ez lett volna a legsikeresebb csoport. Mindezek az elemzés szerint annak tudható be, hogy a Lomhák csoportpár tagjai meglehetősen módszeresek.

Kísérelt útján bizonyítottam, hogy nagy kezdeti önszelekciót követően sikertelen vizsgakíséreltet tevő, legkedvezőtlenebb teljesítményjellemezőkkel és relatíve negatívabb

énképpel rendelkező hallgatók reagálnak a legjobban arra, ha a vizsgázási bizonytalanság lényegesen csökken. A félévben a legkevesebb kreditet a legalacsonyabb átlag mellett teljesítő Gyengék-csoportpár tagjai körében volt a legnagyobb – 40% – azok hányada, akik már az első vizsgát sem kísérelték meg. Az első vizsgán a Gyengék-alsó és Gyengék-felső csoportja érte el a két leggyengébb eredményt a vizsgapontszámok tekintetében, és az előadások látogatása során is ők szereztek a legkevesebb többletpontot. Így az első vizsgán a sikeresség tekintetében is ez a két csoport volt a sereghajtó. Mindezeket követően a Gyengék-alsó csoportjából az első vizsgán megbukottak – a csoport tagjainak 75%-a – hátráltak meg a legkevésbé az ismételt vizsga elől. Pusztán 33%-uk gyakorolt közbülső önszelekción, miközben a legkedvezőbb félévi teljesítményjellemezőkkel bíró Erősek-alsó és Erősek-felső csoportjainál ez az arány 42% és 48% volt. Az ismételt vizsgán a megszerzett pontok tekintetében a Gyengék-alsó csoportja mutatta a legnagyobb fejlődést. Olyannyira, hogy ennek a csoportnak a hallgatói tudták átlagosan is a legtöbb pontot szerezni, miközben ez volt a legnépesebb vizsgázói tábor a csoportok között. Az elemzés egyértelműen kimutatta, hogy ez a várakozásokat is felülmúló fejlődés annak volt köszönhető, hogy a hallgatók a már az első vizsgán megismert 100 tesztkérdésre készülhettek fel. Ez a lehetőség természetesen más csoportok számára is biztosított volt, azonban pontosan a legkedvezőtlenebb jellemzőkkel bíró hallgatók tudtak ezzel a leginkább élni. Mindez jelzés, hogy kiszámíthatóbb – de természetesen nem alibi jellegű – számonkéréssel pontosan a lemorzsolódás által leginkább érintettek kapnak kellő motivációt és inspirációt a felzárkózáshoz.

4 Következtetések és javaslatok

A gazdasági szelekció és verseny témakörének áttekintése révén lehetővé vált, hogy egy kicsit *másképp tekintsünk mind a szelekció, mind a verseny gyakorlati megvalósulásaira*, így a hazai felsőoktatási számonkérés rendszerére is. Az, hogy az érdemjegyek vonatkozásában *előre rögzített ponthatárok* vannak, illetve a hallgatók – a személyiségi jogokra való hivatkozással – *nem ismerhetik meg vizsgázó társaik eredményét*, máris lényegi csapást mér a hallgatók közötti versenyre. A rögzített ponthatárok miatt az egyén eredményessége szempontjából nincs jelentősége annak, hogy milyen a vizsgázók összetétele. A mások vizsgaeredményének hivatalos meg nem ismerhetősége miatt nincs arra sem érdemi lehetőség, hogy *felismerhetővé váljanak azok, akiknek felkészülési tevékenysége a többiek számára példaértékű*, tevékenységi mintázatuk követendő, átveendő.

Ilyen módon ugyan megmérettetnek a hallgatók, de ugyanolyan következményekkel, *mintha izoláltan tevékenykedtek volna*. A verseny olyan alapfunkciói nem tudnak így érdemi működésbe lépni, mint a motiválás, inspirálás, mások teljesítményével való összevetés, a legsikeresebb tevékenységi mintázatok észlelhetősége, megismerhetősége, adoptálási lehetősége. *Az ilyen számonkérés lényegében „csak” szelekció, de nem verseny*. Ilyen módon nyilvánvalóan *elmaradnak a verseny olyan áldásosnak tekintett következményei*, mint a releváns követelményeknek csoportszinten való egyre inkább való megfelelés – azaz a folyamatos fejlődés –, vagy egyes *hatékonysági rések fokozatos szűkítése*.

Magának a szelekciónak a sikerességét is leronthatja az, ha a hallgatók felkészülése – például óraütközés, vagy tankönyv hiánya miatt – akadályozott. Az, hogy a számonkérés követelményrendszerét előzetesen nem lehet pontosan megismerni, szintén nagymértékben növeli a bizonytalanságot, illetve a vizsgakockázatot. Mindezek eredményeképp növekszik azok aránya, akik meg sem kísérlik a vizsgázást, azaz *önszelekción gyakorolnak*. Ennek

következtében ugyanakkor tovább szűkülnek a tanulási lehetőségeik, ami a majdani, számukra sikertelen szelekciót valószínűsíti. Egyrészt évfolyamukban elveszítik az informális tájékoztató közegüket, másrészt a vizsgázás, mint próba hiányában nem tesznek szert olyan gyakorlati tapasztalatokra, melyek segítenék azt, hogy sikeresebb felkészülési tevékenység-mintázatot hozzanak létre maguknak. *Az önszelekció nagy csapásokat mér a hallgatók abszorpciós kapacitásának hatékony kihasználására.*

A hallgatói *lemorzsolódás* igen jelentős probléma a felsőoktatásban. Egyesek önszelekciók révén, mások a szelekció révén morzsolódnak le, s *nem nyújt nekik segítséget a verseny intézménye.* Az értekezésbeli kísérlet bebizonyította, hogy a bizonytalanság mértékének csökkentése az ismételt számonkérés során – ami természetesen nem azonos az alibi jelleggel – pontosan azok körében hozott a legnagyobb eredményjavulást, akik körében a legnagyobb volt a *lemorzsolódási arány.* Ezek a hallgatók tehát nem eleve érdemtelenek tanulmányaik folytatására, pusztán a nagymértékű bizonytalanságra és kockázatra fokozottan önszelekcióval reagálnak. Ugyanezen hallgatók készek erőfeszítéseket tenni a követelményeknek való fokozottabb megfelelés érdekében, amennyiben a követelmények pontosan meghatározottak.

A kísérlet során – egyebek mellett a statisztikai feldolgozhatóság érdekében – minden vizsgaalkalommal ugyanaz a 100 kérdésből álló tesztsor szerepelt. Így nem lehetett szó arról, hogy a hallgatók a vizsgákat követően rendre megismerjék a *javító kulcsot*, a vizsgáztató által helyesnek ítélt válaszokat. Egy *megfelelően működő verseny esetében ez is magától értődő lett volna.* Hiszen ezáltal teremtődtek volna meg annak a feltételei, hogy tanulva hibáikból a hasonló, vagy azonos követelményeknek a jövőben jobban megfeleljenek. Az azonos vizsgasor részben erre némi lehetőséget adott, de nagyon korlátozottan, hiszen a helyes mintázat ugyan elsajátítható volt, de ehhez rendre próbát kellett tennie a vizsgázónak. Ez ismételt vizsgákat jelentett – volna.

A kísérleti alanyok – előre nem várt módon – *kedvezően fogadták azt, hogy lehetőségük volt arra, hogy a számonkérés során kicsit még inkább saját kezükbe vegyék a sorsukat*, hatással lehessenek – ha úgy tetszik – a vizsgaszabályokra. Ez ugyan jelentős többletmunkával járt a vizsgáztató számára, ugyanakkor többlet inspirációt és motivációt jelentett a hallgatóknak a tanulásra, az órákon való részvételre. Mindez jelentékeny részben – de nem érdemben – pótolni tudta a tényleges verseny hiányát az oktatásban, illetve számonkérésben.

Látszólag ellentmondásos módon a hallgatókat úgy lenne szükséges *versenyközegbe helyezni*, hogy eközben lényegileg *csökkenteni kellene a felkészülési-számonkérési bizonytalansági és kockázati mértékeket.* A verseny ugyan egyes területeken növeli a hallgatói bizonytalanságot, és többletkockázatokat eredményez, de eközben kárpótol is mindezért a maga módján. A számonkérés kiszámíthatóságának növelése, illetve a versenyszabályok egy részének autonóm meghatározásának biztosítása mellett ugyanakkor a hallgatói bizonytalanság és kockázatmérték csökken. Ennek oka az, hogy a hallgató részben saját felkészülési tevékenységmintázatához igazíthatja a versenyt, illetve tevékenységmintázatát pedig a versenyhez.

Mindezen következtetések alapján a javaslataim – nem kizárólag a felsőoktatás vonatkozásában – a következők:

1. Legyenek előzetesen megismerhetők a pontos követelmények, akár pusztán szelekciós, akár versenykövetelményekről is legyen szó;
2. A követelmények legyenek kellően stabilak ahhoz, hogy alkalmazkodni lehessen hozzájuk;

3. Legyen pontosan megismerhető – legalább utólag, de akkor igen rövid időn belül – az, hogy az egyes követelményeknek milyen módon lehetett – volna – maximálisan megfelelni;
4. Legyen megismerhető azon szereplők köre, akik a vonatkozó követelményeknek leginkább képesek voltak megfelelni, s az a releváns tevékenységmintázatuk is, melynek révén ez nekik sikerülhetett;
5. A sikeres tevékenységmintázatok legyenek – nem „ingyenesen”, de elérhetően – átvehetők, másolhatók;
6. Legyen pontosan beazonosítható az a szereplő számára, hogy az ő releváns tevékenységmintázatának melyek a gyenge, s melyek az erős pontjai;
7. Legyen az is egyértelmű a szereplő számára, hogy az ő tevékenységmintázatának eredményessége hogyan viszonyul másokéhoz, kiváltképp a nála sikeresebb célmegvalósítókéhoz;
8. A szereplőnek legyen némi döntési szabadsága, mozgástere ahhoz, hogy saját tevékenységmintázatot alakítson ki, illetve, hogy ha közvetetten is, de részese lehessen a szelekció, vagy versenyszabályok kialakításának.

5 Értékezés témaköréhez kapcsolódó tudományos publikációk

Lektorált, idegen nyelvű, külföldi szakfolyóiratban megjelent cikk:

Csorba, László (2012) The Crisis and Possible Future of Euro as an Institution; GSTF Journal on Business Review, Volume 1, No. 4. pp. 45-50. ISSN: 2010-4804

Csorba, László (2012) Issues related to the conceptual changes and perception difficulties of scarcity (2012) GSTF Journal on Business Review, Volume 2, No. 2. pp. 85-90. ISSN: 2010-4804

Lektorált, idegen nyelvű, külföldön megjelent szakkönyv-fejezet:

Csorba, László (2014) Types of adverse selection and Hungarian higher education; In: Dzurickova, J. Gontkovicova, B. (eds.) Marketing manažment, obchod a sociálne aspekty podnikania; Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava, pp. 59-67. ISBN 978-80-225-3982-1

Lektorált, idegen nyelvű, belföldön megjelent szakkönyv-fejezet:

Csorba, László (2012) The Relationship between Institutions, Competition, and Innovation (2012) In: Ferencz, V. Dugas, J. Privdi, D. Szlávik, J. (eds.) Innovation Management - Scientific Monograph; EKC, Eger pp. 179-193. ISBN 978-615-5250-12-5

Csorba, László (2014) „There is no royal road...” Possible directions for the restructuring of Hungarian higher education from the perspective of institutional economics; In: Mészáros, A. (ed.) A felsőoktatás tudományos módszertani és munkaerő-piaci kihívásai a XXI. században; Széchenyi István Egyetem, Győr, pp. 198-208. ISBN 978-615-5391-32-3

Lektorált magyar nyelvű, belföldön megjelent szakkönyv-fejezet:

Csorba, László (2013) Az intézmények, a bizonytalanság és a verseny fogalmi összefüggései; In: Bajmóczy, Elekes, Z. (szerk.) Innováció: a vállalati stratégiától a társadalmi stratégiáig; 61-84. oldal, ISBN: 978-963-315-121-1

Lektorált, magyar nyelvű cikk

Csorba, László (2010) Verseny és intézményesülés: milyen intézmények a fenntarthatóak? Eger; Periodica Oeconomica, III. évfolyam 2. szám; 78-90. oldal, ISSN: 2060978

Csorba, László (2011) A magyar nyugdíjbiztosítás az intézményi közgazdaságtan szemszögéből; Eger; Periodica Oeconomica, IV. évfolyam 1. szám; 143-158. oldal, ISSN: 2060978

Csorba, László (2011) A központi kormányzat, mint a régió versenyképességét meghatározó tényező; Tanulmánykötet; Pannon Egyetem, Veszprém, 10-34. oldal, ISBN 978-963-508-623-8

Csorba, László (2011) Gazdasági szűk keresztmetszetek és az intézményesülés; In: Ferenc, Á. (szerk.) VI. Erdey Ferenc Tudományos Konferencia - Tanulmánykötet, Kecskeméti Főiskola. Kecskemét, I. kötet 92-102. oldal, ISBN: 978-963-7294-99-0

Csorba, László (2011) Szűkösség- és bizonytalanságcsökkentés intézmények révén; Competitio, Debrecen, X. évfolyam, 2. szám, 73-91. oldal, ISSN: 15889645

Csorba, László Soós, G. (2014) A bizonytalanság és a kockázat elméleti összefüggésrendszerének gyakorlati tesztelése; In: Ferenc Á. (szerk.) Környezettudatos gazdálkodás és menedzsment; Tanulmánykötet, Kecskeméti Főiskola, Kecskemét, I. kötet, 463-467 oldal, ISBN: 978-615-5192-20-3

Csorba, László (2015) A gazdasági verseny; In: Csáfor H. (szerk.) Múltbéli tapasztalatok, jelenkori feladatok; Líceum Kiadó, Eger, 73-94. o. ISBN: 978-615-5509-27-8

Csorba, László (2016) A gazdaság szelekciós kritériumrendszerének meghatározódása és a fejlődés lehetősége; In: Fenntarthatóság – utópia, vagy realitás? Csigéné Nagypál N. Princz-Jakovics T. (szerk.) Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 7-30. o. ISBN: 978-973-313-219-7

Magyar nyelvű konferencia kiadvány

Csorba, László (2010) A gazdasági szereplő célmegvalósítása és a verseny; Sopron, Konferencia-kiadvány: Nyugat-magyarországi Egyetem, „Hitel, Világ, Stádium” konferencia 2010. november 3. I. 1-20. oldal ISBN: 978-963-9883-73-4

Csorba, László (2011) Bizonytalanság és intézményesülés; A verseny igazi arca; 12. Gazdaságpszichológia Kutatási Fórum "Racionalitás versus érzelmek és indulatok a gazdasági döntésekben és folyamatokban" Szegedi Tudományegyetem, 57-82. o. ISBN 978-963-306-117-6

Csorba, László (2012) A szűkösség észlelésének problematikája és az innováció összefüggésrendszere; „A gazdasági fejlődés fő hajtóerői” Nemzetközi Tudományos Konferencia Sopron 2012. november 12. Nyugat-magyarországi Egyetem; 1-19. o. ISBN 978-963-359-000-3

Csorba, László (2014) Kontraszelekció és a hazai felsőoktatás (2014) In: Kádár, J. Szép, B. Nagy, K. Zsámba, R. (eds.) International Strategies in Higher Education – Conference Proceedings, Eger Eszterházy Károly College, 204-220. oldal, ISBN 978-615-5297-24-3